Стрілка електричного годинника на стіні стрибнула на дев’яту вечора. В заскленому озерці часу побігли кола. Вітер жбурнув у кватирку пригорщу снігової січки. Протяг гупнув за собою дверима. Горішнє світло в читальному залі наукової бібліотеки блимнуло востаннє й згасло. Хтось жартував у коридорі з рубильником. Ага. Викурити його хочуть. Дограються. Самотній відвідувач уперто, сидів під зеленим грибком настільної лампи. Його великі червоні вуха вирізьбились на дубовій панелі і кумедно заворушилися.

Меланхолійні дівчата-бібліотекарки, котрі вже давно порозставляли книги на полицях, змахнули зі столів неіснуючу порохняву, тепер демонстративно фарбували губи біля дзеркала: "Сидить, на психіку давить… Ломоносов… Хі-хі… Провінція… Вгадай, що це: довге, зелене, чортами обвішане?.. Ну?.. Електричка із Фастова". І вони знову закихкотіли.

— Молодий чоловіче, провітрювання.

Надходила ніч під старий Новий рік.

Зашнуровані закони не люблять розхристаних винятків. Аспірант психології Хома Водянистий мстиво стиснув тонкі губи, зняв цейсівські окуляри, потер налите чужим розумом чоло і з тріском розігнув занімілий хребет. Смійтесь, смійтесь… Сьогодні він піде, але завтра про все доповість проректору. Дисципліни ніякої. Зовсім знахабніли. Ще й годину вкрали. Навесні у Хоми мав бути захист, і він не визнавав ніяких свят, тим паче — сумнівних. На вечірку квапляться, синці під очима малюють, тіні. Завтра він їх так розмалює, що й себе не впізнають.

Водянистий потягся до портфеля. У перше відділення лягла пухка чернетка дисертації, картки з цитатами, вирізки із журналів. У другому тулились щербатий китайський термос, кефір, сто п’ятдесят буфетної ковбаски і кіло фаршу. В третьому були запаковані в целофан березовий

віник, мочалка, дитяче мило і повстяна шапочка. У потаємному закамарку, за підкладкою, сховався ілюстрований гріховний шведський журнал, котрий Хома конфіскував у першокурсників. Лунко клацнув замок, і прямий, як палиця, Водянистий пішов до виходу.

"Провінція". Цей дрібний будячок з кожним кроком усе дужче уятрював аспіранта Водянистого. Хома й досі ходив по місту, наче босоніж, хоча вже давно взувся в черевики з рантами і був цілком європеєць у своєму твідовому костюмі-трійці та англійській білизні. Він раз на тиждень їздив у сауну з басейном, відтирав п’яти пемзою, нагрівався до температури кипіння води, але ніколи не скипав, шмагав себе віником, мив голову протеїновим шампунем, до знетями пив чеське пиво і вів культурні розмови. Але з лазні виходив тим самим Хомою. Його вивіска проступала, як написи з ятями на старому лабазі після дощу.

Хоч сядь та й плач. Хома волів би народитися з пробірки, в інкубаторі, аби нічим таким не вирізнятись, не пахнути. Бути гомункулусом. Але міським, стерильним, рафінованим.

В студентські роки він із шкіри пнувся, аби вибитися в люди, ввійти у "вищі" кола, бути своїм серед своїх. Його тягала за собою по кав’ярнях, готелях та барах одна весела й цинічна компанія. Хому тут мали за папугу на шарманці. Одне за одним він витягував для "своїх" дотепні розваги: ворушив еластичними вухами, показував, як дід з бабою вперше до ресторації пішли, як у них зимою в ночвах миються, як фехтують на макогонах сусіда з сусідою, як кабана смалять, а ті аж дуріли з реготу, тицяли в нього пальцями, стогнали, іржали над життям у стилі "кантрі". Ну артист, ну дає. Хома клеїв з себе дурня і мстиво думав: "Смійтесь, смійтесь. А батьки ваші звідки?"

Хому як суперзірку водили по інших компаніях і там подавали на десерт. Розумний блазень необхідний кожній "конторі". Та сліпуча посмішка лізла з нього, як глина між пальці, а очі лишались холодними. Служи, Хомцю, служи. Добре сміється той, хто сміється останнім. Якось на вечірці, коли він вже висолопив язика, бігаючи в гастроном,

послужливо п’ючи за вигідні знайомства, одна дуже дотепна дівчина налила йому вина в свою туфельку й примусила закушувати на льоту "повітряною" кукурудзою. Водянистий відмінно впорався з цим завданням. Він клацав зубами, як Сірко на мух, аж допоки його не потягло на балкон. Хома перебрав.

Він так і не став у цій компанії своїм. Перед розподілом усім виявилося не до сміху. Хому залишили за дверима. Треба було шукати інший шлях нагору. Водянистий до крові закусив вудила і вирішив усюди пробиватись сам, зубами й кігтями рвати в науку. А ті напомаджені фіфи згодом самі до нього приповзуть.

"Провінція". Спускаючись східцями вниз, він наливався сарказмом з чорного пасльону, іронією з блекоти, єхидством з вовчих ягідок, двозначністю з кропиви. Ох, і сказав би ж їм Хома. Тільки що? його думки й досі тяглися кривулястими борозенками, як чумацькі вози селом, тоді як у цих капосних дівчат, мов таксі, шмигали на червоне.

Важкі дубові двері виштовхнули Водянистого за поріг. Він шляхетним жестом звів коміра дебелого кожуха й натяг на вуха каракулевий пиріжок. Такий пиріжок в університеті носив ще аспірант Груєнко, його конкурент, маскуючись під сіромаху від плуга, хоча вдома, в райцентрі, розвів ондатрову ферму. Величезна колюча біла мітла вихопилась з-за рогу і хутко, ніби папірець від морозива, погнала Хому в зимову ніч. Лютувала пороша, то з одного, то з другого рукава жбурляючи в обличчя міріади посічених сталевих лез. Хома заплющив очі. Його несло крізь усю ту круговерть у глухому кропив’яному лантусі, чиркаючи об стіни, буцім порося на базар. Він задихався в аеродинамічній трубі між висотних будинків, щось кричав, але слова його чопами забивало назад.

На розі перед старим величезним парком Водянистий насилу зупинився. Додому вели три шляхи: найкоротший, з кілометр, — по діагоналі через цей парк, повз туалет, дитячий майданчик, де в хатці на курячих лапках восени ховались від дощу ханиги. А нині Хома чув від

вахтерщі, що в парку почала діяти група зловмисників, котрі полюють на пижикові шапки. У професора Забудька й доцента Половинчика зняли. Ще й по пиці дали за опір. Хома натяг баранця на вуха і боязко озирнувся. Пухкий сніг засипав вулицю товстим шаром. Транспорт не ходив. В обхід Хома втрачав півгодини. Озирнувшись навсебіч, він шморгнув носом і рушив навпростець, мов дитину, притискаючи до грудей безцінний портфель з чернеткою.

У заметеній по коліна снігом алеї Водянистому довелось торувати цілину. Білими вапняними парапетами тяглись обабіч підстрижені живоплоти. Тут було тихше. Хома чув власне сопіння. Та коли він вже проминув туалет, за його спиною ніби пролунав хрипкий зловісний сміх. Чорна розпатлана істота, п’янувато хитаючись, летіла просто на нього. Хома пригнувся, істота вульгарно війнула крилом і подалася в бік залізничного вокзалу. І лише тоді Водянистий усвідомив, що то була ворона, нещасна міська хвойда. Рука мимоволі потяглась до лоба. Та враз Хома сплюнув: чого боятись, він же атеїст.

Хома прискорив крок. Скоріше б додому, випити гарячого чаю з варенням, розставити в картотеці виписки. І спати. З квартирою йому пощастило — в самісінькому центрі. Окремий хід, усі зручності, правда, суміжні. А головне — сам. Одинокий інтелігентний мужчина з баром і касетним магнітофоном. Щоправда, запрошувати не було кого.

"Квартира далася Хомі важко. Об’яви, котрі він чіпляв на тролейбусних зупинках, увесь час паскудив невідомий жартівник. У тексті "Аспірант найме квартиру" слово "аспірант" хтось брав у жирні лапки. Виходило, ніби Хома — рецидивіст. Він підозрював, що то робота Груєнка. Нарешті оголошення вийшло в рекламному додатку, і тут Хомі пощастило. На кафедру подзвонила невідома особа й сказала, що її сусідка здає квартиру. "І ящик з піском", — додала вона й пирснула. Хома негайно вирушив за вказаною адресою. Справді, там таки здавалася кімната. Хазяйка, бабусенція, брала недорого. Але з умовою. У неї живе п’ятнадцятеро кицюнчиків, бідні, нещасні створіння, однак від шерсті в неї алергія, напади астми, і тому вона змушена вибирати

між собою й котами — переселитись до доньки. І хай Хома живе собі на здоров’я, тільки щоб регулярно міняв пісок у ящику, купував молоко та фарш і випускав кицюнчиків на вечірню прогулянку. Так Хома задешево і став слугою котів.

Тим часом вітровій зовсім улігся. Уся та нагла віхола ущухла, ніби за помахом диригентської палички. Небосхил над головою розсунувся зовсім як сферичний дах у обсерваторії. З землі здерли товсту ковдру хмар, і вона пливла тепер зовсім оголена серед космічного холоду всесвіту. Зовсім близько на фіолетовому тлі висипали зірки. Зоряні галактики блискітками осипались з вакууму на землю, кружляючи в променях уцілілих ліхтарів. Скрижанілі планетки зойкали під ногами. Хома рушив веселіше. Зненацька чиясь довга рука нечутно зірвала з Хоми пиріжок. Водянистий змертвів, прищулив вуха, чекаючи страшного удару по тім’ю, а потім незграбно рвонув бігти. Та за кілька кроків шпортнувся й упав обличчям у пухку постіль, обхопивши потилицю руками. Сам поліз у пастку. Зараз з нього знімуть кожуха, костюм-трійку, черевики з рантами й, чого доброго, англійську білизну. Та минула хвилина-друга — ніхто не озивався. Хома крадькома скосив очі: шапка лежала за три метри позаду. Довкола — ані душі. Хома боязко посунувся за нею. На тому місці між двома деревами на висоті людського зросту він загостреним зором угледів тонку мідну дротинку. Розрахунок у злодіїв був тонкий: втративши шапку, перелякана жертва сама мала чимдуж втікати од неї.

Хомина душа боязко вилазила з п’ят, обтріпувалась і вигинала закляклу спину. Тиша залягла навкруги цвинтарна. Стояли в шкільних фартушках ялиці, місяць лляв у парк зеленаве світло. Тінь лягла за ним, ніби вирізана З толю. Хома, притискаючи портфель до грудей, скрадливо, пригинці, подався далі. Серце калатало, волосся на голові ворушилось, і навіть кучерики на смушці ставали дибки. Та повертатися назад було пізно.

Чернеча шеренга тополь, забрівши в замети, тоскно тенькала в непорушному розрідженому повітрі, тужавіючи від нечуваного морозу.

Маси арктичного повітря холодними льодяними мечами розрубали в цю ніч хмарний щит над містом. Було градусів під тридцять. Тополі притискали до себе віття. Враз ніби артилерійський снаряд розірвався за Хоминою спиною — то на деревах від внутріклітинних деформацій тріскала кора.

Хома гикнув і рвонув бігти. У кінці алеї перед фотопавільйоном він устиг побачити в снігу чиїсь сліди, що тяглися від крайньої молоденької топольки. І затьмареному Хоминому мозкові здалося, що то босі сліди. Глибокі босі жіночі сліди. Безпорадна втеча. Хома заквилив "м-м-м-а" і рвонув на освітлений бульвар з парку, де жили нічні жахи.

Перебігши широку магістраль, Водянистий з розгону обійняв світлофор. Тут він був у безпеці. Котив перед собою валок снігу грейдер, за ним, нетерпляче сигналячи, напирали машини. З дверей готелю гуртом висипали іноземці у довгих шарфах й почали жбурлятись крихкими сніговими грудками: "Рус, карашо". Іноземні дівчата сміялися якось не по-нашому, звабливо, з акцентом.

Хома перевів подих. Ще квартал — і він удома. У вікнах довколишніх будинків мерехтіли різноколірними ліхтариками ялинки. Там святкували старий Новий рік, їли пироги з шоколадною скоринкою, холодець і гуску з яблуками, танцювали під блюзову музику всіх радіостанцій світу, цілувались за вішалками в коридорах. Хома заздрісно шморгнув носом. Його ніхто нікуди не запрошував. Він нікому не був потрібен. Водянистий насупився: язичеські пережитки тягти в дім ялинку, от що. Людство не свят шукає, а приводу, аби випити. Аспірант Водянистий чудово знав, що всі ті древні тотемістичні символи, віра в духів дерев і тварин, води і вогню — то результат безсилля людини перед природою. Зрубав ялицю — і дух з неї геть. Сама целюлоза, пиломатеріал.

Проминувши освітлені вікна ювелірного магазину, Водянистий вже прицілився шаснути до свого під’їзду під гранітною аркою, коли спиною, усім єством відчув, що його хтось кличе. Хто? Хома отетеріло огледівся. Зовсім порожню вулицю осявав місячний аргон. Ступивши крок, він

знову почув тихий дівочий голос. Галюцинація. Перевчився, певно. В темних нетрях під'їзду теж нікого, найближчі вікна зачинено — що за дурні жарти? Не ринва ж говорила. Хома вже знову намірився пірнути під арку, але скоса, фотонним зоровим подразненням зафіксував, що в телефонній будці за п'ять кроків хтось є.

Крізь морозяне пір'я папороті на склі він побачив неясний світлий силует, що, манливо похитуючись, кликав до себе. Водянистий почервонів і переступив з ноги на ногу. Розпочиналась дивовижна пригода. Він вірив і не вірив у хвалькуваті банні розмови про незбагненні примхи міських дівчат, котрі, аби розважитись, виробляють казна-що. Про телефонні знайомства, таксі, якісь квартири. Послужлива уява миттю притарабанила йому сороміцькі сцени з шведського журналу, на які дивитись гидко. Та він тут же прогнав усе це неподобство. Не так вже й легко було спокусити високоморального Хому. Може, їй просто дві копійки треба? Посварилась з нареченим, дала ляпаса, вискочила надвір подзвонити. Він нерішуче підступив до будки.

У продихане вічко, наче з ополонки, на нього дивились потойбічні зеленаві очі. У їх глибинах водоростями коливався смертельний жах.

— Вам допомогти? — видихнув Хома і боязко простягнув руку до дверцят.

Металевий опік струсонув його з голови до п'ят, ніби ручка була під високою напругою. В кутку, на затоптаному хвоєю і недопалками килимку, босоніж стояло білошкіре ні живе ні мертве дівча в перлистій комбінації. Таких зображають на рекламі імпортних панчіх. Тулячи руки до груденят, вона цокотіла зубами. Рудувате волосся котилось по плечах аж до п'ят. Хома опустив очі. І враз, буцім хто жаром у вид приснув, йому став зрозумілий зміст тих таємничих слідів у парку, за якими крився злочин.

Вона, очевидь, теж поспішала на вечірку й подалася через цей розбійницький парк. І тоді з-за темного фотопавільйону до неї підступили два похмурі сіроманці, дихаючи вермутом і цибулею. Один наставив холодне лезо під ніжне смагляве підборіддя й прохрипів тютюновим смородом в обличчя: "Знімай дублянку, ляля". — "І норку, і чобітки, і джинсу давай, — додав другий, з вм’ятим носом. — Тобі пахан з-за бугра ще перекине, а нам — нікому". Одне слово, грабіжники зняли з неї все.

— Ви дзвонили в міліцію? — засмикався Хома, задубілими пучками розстібаючи свого кожуха.

Він отримав шанс. Він стане її рятівником. Це була саме та чудова незнайомка, яку Хома чекав усе своє нудне, безбарвне вчене життя. Чекав сумирно, довго, терпеливо, як уміють чекати свого тільки прибульці з села, вистоюючи довжелезні черги в місті, бо звикли чекати врожай увесь рік.

— Ви дзвонили?

Дівчина, до якої, очевидь, по глибоких снігових заметах ледь доповзло це запитання, туманно хитнула головою.

— Ви запам’ятали, які вони? Особливі прикмети, шрами? — Водянистий енергійно взявся за розшук.

Вона прикрила пальцями обличчя, ніби боронячись від чогось страшного.

— Та що, ви забули, як і в міліцію дзвонити?

Неймовірна здогадка дзьобнула вченого психолога Водянистого. Так, так, у неї була амнезія — короткочасна втрата пам’яті, котра трапляється від пережитого переляку, больового шоку, надлюдських

страждань, коли в мозкові вибиває запобіжник. Ящірка у таких випадках губить хвіст.

Хома тремтячим пальцем крутнув диск, набираючи "02". На тому кінці проводу хрипкий похмурий голос спитав: "Ну?" Водянистий почав плутано пояснювати суть справи, але голос, що навіть крізь слухавку тхнув вермутом, перегаром та цибулею, перебив: "Не встрявай не в своє діло, падло. До тебе черга ще дійде". Хома ошелешено відсахнувся. Певне, мороз збив з пантелику і електроніку.

У цей момент дівчина спроквола гойднулася вперед і почала м’яко сповзати додолу. Голова її відкинулась, заламуючи беззахисну стеблину шиї. Водянистий здер кожуха й загорнув свою непритомну знахідку в теплий сховок. Йолоп несусвітний! Слідчий! На що змарнував дорогоцінні хвилини. Та кожна могла стати для неї останньою.

З портфелем у зубах, заточуючись під ваговитою ношею, він проминув склепінчате брудне підвориття й став підніматись по ковзких металевих східцях на п’ятий поверх. Дощаті галереї вічним риштуванням обснували похмурий колодязь внутрішнього двору. У цьому дореволюційному прибутковому будинку всі кімнатки зазирали одна одній у вічі. Так двірникові колись було легше збирати інформацію.

Важко дихаючи, Водянистий вибрався нагору. Дошки зрадницьки зарипіли під вагою двох тіл. Баранець сповз на лоб. Очі вікон моргали синім телевізійним вогнем. Увесь двір діставав духовний харч з одного ящика. Може, вдасться прослизнути непоміченими? Хома зіщулився і втягнув голову в плечі. Не дай біг, сусіди побачать, нашепчуть бабусенції, якою наукою займається молодий учений. З розгону він збив з білизняної мотузки простирадло Рози Семенівни, котре впало з кістяним стуком. Хома завмер. Та все було тихо. Тільки одна-однісінька фіранка у вікні навпроти ледь гойднулася.

Зопрілий, знеможений Хома увійшов до квартири і опустив свою ношу на продавлений диван, з якого, нявкнувши, дали драла коти. Груди його важко здіймалися, руки тремтіли. На білій шиї незнайомки вже проступали сині жилки. Пульс ледь жеврів. Водянистий метнувся на кухню й добув з холодильника непочату пляшку горілки. Затим, цнотливо відвертаючись, закотив серпанковий одяг, хлюпнув у пригорщу пекучої рідини й заходився розтирати льодяне тіло. Хвилин за п’ять інтенсивного масажу, котрого Хома навчився у сауні, у неї почали рожевіти щоки. Вона стиха застогнала — то ялицевими голками полізли в пальці зашпори. Її дерев’яна закоцюбленість, здається, минала. Схлипнувши, вона ковтнула повітря і захлинулась. Глибока сталева судома вигнула містком й опустила її нерозквітле дівоче тіло з полум’янками персів. Цим містком у неї поверталось життя.

Бабусині коти амфітеатром повисідали попід диваном і, пороззявлявши роти, з цікавістю спостерігали за цією придибенцією. "Р-розійдись", — нащось гаркнув на них Хома. Поклавши незнайомчину голову собі на коліна, він спробував влити в неї ложку горілки. Та спиртне розтеклось по куточках ожинових вуст. Другу ложку вона хоч і через силу, але випила. За хвилю повіки її розімкнулись. Сизий нічний туман блукав у очах. Але зіниці від світла звужувались.

Хома полегшено зітхнув і подався на кухню ставити чай. Сірники ламались і гасли. Десь в дідька подівся чайник. Не припиняючи господарської діяльності, Водянистий лихоманково метикував, що йому робити далі. Насамперед треба напоїти постраждалу малиною, подати першу допомогу. А коли та трохи оговтається, дійде тями, пригадає, що і як з нею трапилось, тоді він проскочить до автомата й подзвонить у міліцію.

Нарешті чайник закипів. Поставивши на тацю малину в блюдці, чашки, хліб, Хома подався до кімнати. Незнайомка, скоцюрбившись, причаїлась у кутку ліжка й злякано позирала звідтіль за ним.

— Будемо пити чай, — голосно, наче перед ротою, сказав Хома, котрий в армії був старшиною.

Він взявся за ніж, щоб намазати хліб маслом, але незнайомка з жахом і мукою заблагала:

— Не треба, будь ласка, не треба.

Вона вся тремтіла, як зацьковане, схарапуджене звіря в нірці, котре палицею розбурхали від зимового сну. Ніж довелось винести з кімнати геть. Водянистий лагідно, але настирливо поїв її малиною з ложечки, вона давилась чаєм, бухикала, аж на очі навертались сльози, І щільніше куталася в кожух. На всі Хомині обережні розпитування вона шептала щось нерозбірливе:

— М-мені холодно, д-дуже холодно, там с-сніг, там с-смерть.

І дрібно тремтіла, тулячись до його плеча. Хома лагідно, мов маленьку дитину, заспокоював її. Ламким, незвичним голосом казав добрі, пестливі слова, котрі сам чув колись від матері І які горе перетворювали на горенько, лихо на лишенько, і сам із здивуванням відчував, як у ньому народжується щось нове, незнане, розбуджується дивовижний правічний інстинкт, котрий і штовхає людину на захист усього слабкого, беззахисного, скривдженого. Цей батьківський інстинкт, котрий дрімав у ньому тридцять років, тепер пробивався назовні.

— Не бійся, все гаразд, тут тебе ніхто не зачепить, я нікому не дам тебе скривдити, дівчинка ти моя, розумниця, не плач…

Але сорочка була мокра. Хай, хай полегшить душу, думав Хома, після дощу завше вільніше дихається. Безперечно, шок у цієї дівчинки затягувався. У міліції вона ниньки до ладу нічого не розкаже. Там холодно, цементна підлога, а сержант неодмінно розпочне з анкетних

даних: хто така, де документи, чому в такому вигляді. А за цим, чого доброго, поцікавиться, чи не сам Хома її і роздяг, де і ким він працює. А вислухавши всі неправдоподібні Хомині байки, як у квартирі холостяка серед ночі опинилась роздягнена дівчина, лишень недовірливо гмикне. Ні, зараз їй потрібна не юридична консультація, а лікарська опіка. Треба дзвонити в швидку. Першу допомогу він їй подав, а далі хай самі розбираються.

Хома поніс тацю на кухню, акуратно, навіщось зволікаючи, помив посуд, перетер рушником усі тарілки, а коли повернувся до кімнати — незнайомка вже спала, вкрившись його кожухом. Довкола неї хутряною облямівкою вляглися всі п’ятнадцятеро котів.

Водянистий відчув, що в нього гудуть і підламуються ноги, і знесилено опустився в глибокий фотель. Треба було йти дзвонити, а він все сидів та сидів, слухаючи цокіт будильника, її мирне спокійне дихання, і аж ніяк не бажав, щоб сон цей кінчався. Уперше в його самотній келії спала жінка. Її розтерте вушко рубіновим гребінцем світилось на подушці. Перелітні тривоги брижили чисте чоло. Водянистий взявся сторожувати її сон, і це сповнювало єство такою силою і незнаною відповідальністю, що Хома відчув себе справжнім мужчиною, котрий сміливо йде назустріч пригодам і по-лицарськи виконує свій обов’язок перед жінкою. Він тепер був героєм нового, ще не написаного роману.

Скільки, скільки років він мріяв про неї, і тепер, здавалося, не дівчина затишно скрутилась калачиком у ліжку, а сама його матеріалізована мрія. Таємничий і прекрасний подарунок, котрий житейське море підкинуло йому цієї ночі. Загадкова амфора з неясним вмістом.

Хай до ранку поспить тут — і будь-що-буде. Він поправив подушку, помацав обережно чоло незнайомки, і вона чомусь м’яко всміхнулась. І Хома теж щасливо всміхнувся, зручніше вмостився в кріслі і став стерегти теплий вогник життя, котрий засвітився в його оселі.

Уночі в Хомин сон, пругко махаючи крильми, влетів білий лелека, узяв за сорочку до дзьоба й поніс над паруючими ріками, сизими імлистими луками, посіченими дощем стіжками, пошрамованими війною осокорами, над розбитими танками і гарматами, над чорними коминами розмитих згарищ далеко-далеко — аж в пісне його повоєнне дитинство. У те кустрате гніздо, котре капелюхом умостилось на всохлій груші коло його рідної хати. Рано-ранісінько приніс. Саме вийшла мати на поріг, гірко скривилась на святешний голодний великодень та й подалася за погрібник кропиву на борщ скубти. Волохаті йодисті паростки. Малий замурзаний пуцьвірінок, шморгаючи носом, тягся за нею слідом і плаксиво канючив хліба з олією. Дай та дай. Дай та дай. "Оно сонечко сяде в гніздо, тоді й дам", — сказала йому мати. Взяв малий Хома лозину і почав заганяти його: "Сідай, гиля, та сідай, бодай тобі повилазило". Смутно всміхнулася тоді мати на Хомині старання, повела до хати, зняла з мисника черству хлібину й ніби від самого серця відкраяла Хомі товсту скибку, пахучою олією полила, сіллю-лизунцем посипала. Ох і смачно ж було! Радо вискочив Хома на вулицю до хлопців, щоб і ті побачили, як він хліб їсть, а вони йому й кажуть: "То діло не хитре, давай ми кусень потримаєм, а ти через калюжу стрибни". Розігнався Хома, плигнув і впав у багно. Озирнувся, а довкола нікого нема. Тільки сміх зостався. Ох і перепало ж Хомі за дурне геройство — на все життя затямив. Оперезала його мати мокрими штанцями нижче поперека й сама заплакала: "Не стрибай, не казись, бісова дитино, коли дають, а сядь ото в кутку і кутуляй". Малий Хома рюмсав, розмазував сльози по щоках, недобре думав, вовчкувато дивлячись на неньку. А за годину висох, забувся і знов взявся душу з неї сотати. Дай та дай. Не хочу хліба, хочу молозива. Гірко-прегірко зітхнула мати, взяла в дійницю літепла, рушника й пішла до повітки. А за нею Хома на одній нозі пострибав. Сонячний промінь пробився крізь стріху, порохнява в ньому крутилась стовпцем. Ясне, голе тоді життя було. Підступила до корови мати, обмила набрякле вим’я. І тоді побачив малий Хома те в коров’ячих голодних очах, чого зроду-віку не бачив. Людське страждання. Але не перестав канючити — дай та дай. Витріщив очі широко і бездумно й нетерпляче дивився, як цебенять у відерце перші цівки, спочатку білі, дедалі жовтіші і важчі,

зовсім брунатні, доки не зашептала вперше в житті в його вухо куца совість, що скоро цвіркне в дійницю гаряча кров.

Хома глухо застогнав і прокинувся. Уперше в житті в нього важко защеміло серце. Світла тінь стояла перед вікном у Хоминій сорочці та його безформних штанях, напружено вдивляючись у маленьке дзеркальце на електробритві. Сухі пошерхлі незнайомчині губи ледь чутно ворушились. Так шелестить під вітром висохлий, пожовклий очерет, що вмерз у зимовий став:

— Хто се, хто се?

Ніби вітер гнав чолом незнайомки низькі чорні спогади про холодні дощі, котрі падали на землю снігом, заковували тіло льодяним панциром, не даючи поворухнутись.

— Холодно, сніжно. Птахи одлетіли. Зимно стояти босоніж. Боюсь, боюсь… Треба бігти, втікати, а воно тримає, не пускає…

Вона ніби марила вголос. Певно, той учорашній страх цупко тримав її у своїх волохатих обіймах, приморожуючи ноги до землі.

Хома стрепенувся, пружини в кріслі зойкнули, наче воно ожило. Незнайомка злякано припала спиною до вікна, застерігши нову небезпеку, котра чатувала на неї в кожному кутку. Перелякана нічна птаха рвалася на волю з випадкового прихистку. Хома її розумів. Перший ранок у кімнаті навіть такого вихованого та інтелігентного чоловіка, як він, нічого доброго не віщує молодим дівчатам. Певне, вона з огидою силкується збагнути, як йому вдалося затягти її сюди, чим таким він її споїв? Зараз вона розридається, цокотітиме об склянку зубами і з ненавистю дивитиметься на Хому.

Але вона тільки відчужено озиралась. Все в Хоминій келії нагадувало театральну вбиральню минулого століття. Клоччям звисали додолу

плюшеві портьєри — то сіамські коти тренували на них сходження. В старій кришталевій вазі лежали шкірки од ковбаси. Спіднє сохло на батареї. Наче подушечка з голками, нидів кактус, котрого Хома з науковою метою не поливав. Повсюди валялись розкриті книжки, списані клапті паперу. Каретою стояв громіздкий "Ундервуд", а сім слоників марширували попри нього в світле майбутнє. Гіпсовий кіт-копилка розсівся на комоді.

— Пардон, — сказав Хома і рукавом стер густу порохняву з етажерки. — Тут трішки не прибрано. Знаєте, живу сам. Гості в мене бувають" рідко. Наука, розумієте, вимагає жертв. Нам, вченим, не до цього.

Вона делікатно всміхнулась, погоджуючись з його словами. Хома підбадьорився й розпустив павичевого хвоста, від хвилювання розмовляючи з іноземним акцентом:

— Ч-чай, каву? — розкішним жестом запропонував він, з жаком усвідомлюючи, що кави й бубки нема, скінчилась. А нових запасіз він із міркувань економії не робив. Але язик ліз уперед. — Вам з коньяком, з лікером?

Незнайомка заперечливо похитала головою. Хома зітхнув з полегшенням. От що значить справжнє виховання. Шляхетно відмовитись від того, чого в господаря нема.

Водянистий увімкнув свій дедуктивний метод. Губи не фарбовані, повіки не підведені. То були ознаки належності до гарної родини. Тільки-но закінчила школу, медалістка, вчиться на романо-германському, квітнику наречених, коли пише, закушує губку. Звичайно, з нею рано про щось було говорити, але батькам позитивний Хомин образ мав сподобатись. Він же не якийсь там жевжик, щеня голохвосте, а без п’яти хвилин кандидат. Він займе за нею чергу і неодмінно вистоїть її.

— Ви згадали, що з вами трапилось?

Вона знов захитала головою, напружено вдивляючись в Хому.

— Ну хоч хто ви, як вас звуть?

— Не знаю. А хто я?

Хома тактовно змовчав, почуваючись скромним придворним лікарем при особі царської крові. Що ти їй скажеш? Діагноз з усього випливав поки невтішний. Повне самозабуття. Цілковита втрата особистості. Табула раса— чиста дощечка. Скажи їй зараз, що вона камінь, — і вона стане каменем. Назви травою — буде травою. Вогнем — згорить у рудому полум’ї своїх кіс. Хома й не таке бачив на сеансах гіпнозу. Там під навіюванням люди перетворювались на що завгодно. На риб, на своїх начальників, шахових королів. Один — так взагалі на порожнє місце.

— Від переляку ви втратили пам’ять. Пригадайте, хто ви? Де живете, вчитесь? Як вас звуть?

— Як вас звуть? — мов далеке відлуння в скелях, повторила вона.

— Мене Хома. — Водянистий не відразу зметикував, що з усіх реакцій на зовнішні подразники у ній лишилась найпростіша — ехолалія, повтор. Вона зараз могла бути тільки віддзеркаленням його ж слів та вчинків. І на речі треба було дивитись тверезо.

— Ми зараз поснідаємо, а потім ви поїдете туди, — Хома махнув рукою за морозяне вікно, в простір. — Там вам допоможуть.

— Ні, ні, не хочу. Тут тепло. Там я замерзну. — Вона затремтіла осиковим листком. І впала перед Хомою на коліна. — Я буду тут, я боюсь.

— Встаньте, ну встаньте ж.

Водянистий спробував звести її, але марно. Негнучкою долонею він гладив руді хвилі, намагаючись згасити напад манії переслідування. Чоло не пашіло — температура нормальна. Зовні ніщо не видавало недугу. Але, видно, на тому смертельному порозі тілесна оболонка виявилась міцнішою, аніж парникова її душа. Будова залишилась, а всередині все вимерзло до пня.

Хома бурмотів собі під ніс латинські терміни, як ворожка заклинання, але то мало допомагало. Всі завчені діагнози й показання переплутались у ньому. Досі знання його лежали в голові, а тепер їх треба було мати в руках.

Товстими дерев’яними пальцями він торкався її тремтячих плечей, дерев’яними губами питав, що і де в неї болить, з якого такого питання вона побивається, прохав узяти себе в руки… Дівчину треба було заспокоїти, а Хома не знав як. Досі він мав з дівчатами суто офіційні стосунки. Студент — студентка, пасажир — пасажирка. Вони чогось обминали його. Тільки раз у отій веселій компанії одна дотепна дівчина поставила його в під’їзді до водопровідних труб після вечірки, примусила поцілувати себе, а потім розчаровано сказала: "Ех, ти. Ти ж холоднокровний. Знаєш, ми з тобою як дві труби. Гаряча й холодна. І поруч, і протилежні".

Але тепер Хома розумів, що для цієї заледенілої нічної незнайомки він мусить стати гарячою трубою, бо вона так відчайдушно, довірливо тулилась до нього, кожною клітинкою шукаючи тепла, захисту, любові, що Хома згорів би у топці сам, аби віддати те тепло. Тепер, у ці хвилини, був для неї усім. Промінцем світла в мороці, живим людським теплом, батьком і матір’ю. Бо в ці хвилини вона коливалася на лезі ножа.

Куди вона ступить? Хома пригадав дослід психолога, який відкрив, що, прогльогавшись із яйця, каченята мають за матір перший рухомий

предмет, побачений у цьому світі. І він мусив стати для незнайомки такою качиною матір’ю.

— Вмиватись, — скомандував Хома і рушив до умивальника. Його жива тінь рушила слідом. Він чистив зуби — і вона смішно надимала щоки, він обтирався холодною водою — і вона зойкала й сахалась та скошувала очі на ніс. І що було Хомі робити з цим дитям?

— Снідать, — наказав сам собі Хома. На кухні він чиркнув сірником й поліз діставати з холодильника яйця. На газовій плиті зайнявся голубий вінчик. Незнайомка, мов зачарована, стежила за тією блакитнявою квіткою. І не встиг Хома з повними жменями розігнутись, як її рука потяглась до того живого створіння.

— Ой, — вона враз відсмикнула опечені пальці.

— Це ж вогонь, — жахнувся Хома.

Вона забула й вогонь. Це означало останню стадію розпаду пам’яті. За тим починалося рослинне, сире, допрометеєве існування.

На диво, поснідала вона без усяких фокусів, дивуючи гарними манерами. Добре виховання, певно, глибоко сиділо в крові. На рівні підсвідомому. Моторні рефлекси, зробив висновок Хома, стійкіші за умоглядні. Виделка слухалась її краще, ніж пам’ять.

Вона дослухалась безбарвної наукової Хоминої мови, котрий розумував сам із собою, і помітно заспокоїлась. Тонка посмішка блукала її блідим обличчям, наче павутинка бабиним літом. Хома мазав виделкою на хліб імпортний яблучний джем, механічно сьорбав чай, поглядав на годинник, на її миле дрібне ластовиннячко, точнісінько як на сорочому яйці, відчуваючи, що ця незвичайна пригода ось-ось має скінчитися. Він виведе її в своєму кожусі до санітарного автомобіля, вона запручається біля дверцят, заб’ється, рвучись до нього, з її очей викотиться

неймовірно велика сльоза, а він стоятиме збоку і з холоднокровною протокольною посмішкою "робитиме їй ручкою". Уся ця простенька житейська історійка нині роздирала його навпіл, на вчорашнього й сьогоднішнього, на холодного й гарячого, а він мазав джем на хліб і говорив, говорив, говорив, інстинктивно наслідуючи знахарську терапію баби Князихи. Та баба, за офіційними чутками, зналася з нечистою силою, залюбки їла найстрашніші в світі мухомори й печериці й сушила на горищі стонадцять жмутків усілякого зілля від бешихи, пристріту та чорної хвороби. За крашанки вона вишептала таким робом малому Хомі переляк, заїкуватість, од якої той широко розкривав рота, завивав на місяць, проштовхуючи слово, а в-в-воно не лізло. За цей тваринний атавізм в нашому мовному світі його дражнили "німаком" усі хлопці в їхньому селі, допоки вилікуваний Хома не виторочив на пасовиську дев’яносто дев’ять скоромовок, котрі слухали, як музику, мовби то голобля заговорила.

Скінчивши сніданок, Водянистий вже шукав дві копійки по кишенях на автомат, коли в двері різко, безугавно подзвонили. Кого це несе? Тільки цього йому не вистачало. Хома навшпиньках підкрався до вічка. У немудрящій оптичній системі він побачив цікаві очиці сусідки Рози Семенівни. Нейлонова сорочка мокрим рядном прилипла до спини. Його поставили на контроль. Ця не відчепиться, зараз по плечі в шпарку залізе. Водянистий пригнувся, прилип до стіни, й, скрадаючись, кинувся мерщій шукати сховок для незнайомки. Під диван улізла хіба б газета. На очі потрапив здоровенний різьблений, мов рицарський замок, шифоньєр, Хома в одну мить відчинив дверцята й тихесенько проказав:

— Сюди давай, сюди.

Незнайомка з круглими від подиву очима слідкувала за Хоминими фігурами. Від кого б це ховатись у власній хаті?

— Навіщо це?

— Так треба, лізь, — вгинаючи потилицю, меншаючи, Хома під ліктик підштовхував дівчину до просяклої нафталіном шафи.

З бабиних лахів зграєю жнив’яних горобців важко фуркнула міль. Незнайомка, наче віко домовини, зачинила за собою дверцята.

Хома, набираючи офіційного вигляду, двічі показав здорові зуби дзеркалу й подався відчиняти. От ідіот. Сам винуватий. Треба було ще вдосвіта із нею розпрощатись. А він все тягнув, зволікав. Тепер бабенція неодмінно потурить його з квартири за моральний розклад.

Роза Семенівна ледь встигла одхилитись від дверей.

— Я вас не забив? — ввічливо спитав Хома.

У дворі цю колишню опереткову співачку називали Летючою мишею. Вона бачила в повній темряві й чула ультразвук. З доброго дива Роза Семенівна сьогодні вбрала кокетливого чорного капелюшка із страусовим пір’ям і взагалі вирядилась як на свято;

— Вам телеграма, вельмишановний.

Водянистий розгорнув зжовклий квадратик і прочитав: "Приїзди. Мати важко захворіла". Хома отетерів — мати ж померла ще рік тому. Він знову напружено вчитався у вицвілі рядки. Телеграма була справжня. Минулорічна. Свого часу Хома її не отримав. Думав, загубилась. Аж он виявляється, що. Ця стара Летюча миша перехопила її по дорозі і тримала вдома за вазоном увесь рік. Вогняний змій вискочив з Хоми, гарцюючи на монтерських кішках, дихаючи димом через ніздрі. Таж через цю нестриману телеграму він спізнився до матері. Не встиг виблагати у неї прощення на оту одкраяну від її серця скибку хліба.

Розгрузлою осінньою дорогою, чорною акацієвою посадкою, спалюючи легені, він вбіг у рідне село. Його плат, портфель з ліками,

штани були вщерть заляпані болотом. Люди, котрі саме повертались з буряків, зупинялися й осудливо дивилися йому вслід. Ну й синки ж пішли — останню материну волю не вволив. Не приведи нам такого сина. Озираючись, Хома біг, уже зовсім по вуха обліплений багном, мов невипалена глиняна лялька, недолюдина, напівфабрикат, ковзаючи в баюрах і ховаючи від усіх сухі червоні очі. Він упав на високу грядку свіжого чорнозему, котрий ще ледь дихав, на вбогому сільському цвинтарі, гриз іржаву траву й душив із себе сльози. Та жодна не витекла. Хіба витиснеш з каменя сльозу? Він гатив кулаками в землю і безмовно кричав: не встиг, не встиг, не встиг. І лише сам, сам був винний у цьому. Він таки останнім часом зовсім рідко провідував матір. То диплом; то кандмінімум, то дисертація, то конкуренція. Ще й виправдовував себе при цьому, що старається для матері, аби пишалась вона вченим сином. Розум вчився, серце спало… Три місяці хата простояла пусткою — вікна забиті навхрест, а навесні Хома майже задурно продав її одному художникові під дачу, аби тому зручно писалися колгоспні пасторалі, А гроші поклав на ощадну книжку й підморгнув синеньким "Жигуликам" на плакаті. Все, що на світі робиться, все на краще.

— Ви? Та як ви?.. — вогняний змій у Хомі розчепірив пазурі, цілячи в зморшкувате, гофроване горло Рози Семенівни.

— Ви не запрошуєте мене в покої? — Роза Семенівна тим часом вправно угвинчувалася під Хоминою рукою в двері. — Ніколи не гадала, що ви такий галантний кавалер. Наречена на руках! Ах, який шарм. Та про це увесь двір мусить знати.

І Водянистого неначе облили з вогнегасника, його розпечений праведний гнів почав згасати. Хома криво всміхнувся. Цю п’яну від цікавості мишу треба було негайно розтоптати, а він стояв і стояв, нервово кусаючи губу. І звідки в людей ця хвороблива пристрасть — жити чужим життям, чужими поцілунками й сварками, нюхати чужу брудну білизну і мліти? Що за хвороба жити відбитим місячним світлом? І ця печерна істота знову лізе, лізе, лізе. І треба мовчати, бо гнів гнЬом,

а на її крик збіжиться увесь пенсійний двір. Вона лементуватиме: "Вбивають! Ґвалтівник! Організував притон! Ходять тут усякі!". А усякі слухатимуть і говоритимуть, слухатимуть і говоритимуть. На веремію прибіжить двірник, а за ним міліціонер з протоколом: чому у вас непрописана особа проживає, чому одразу не повідомили куди слід, чому у вас вуса довші, ніж "положено". І поведуть Хомцю під білії рученята, повідомлять по місцю роботи. А там тільки дай привід. Аспірант Грученко перший же покотить на нього бочки, і залишиться од Водянистого на кафедрі мокре місце.

— Вибачайте, я поспішаю на роботу, — похнюплено промимрив Хома, мнучи телеграму. — Дякую.

— Ох вже мені ці сучасні коханці, — грайливо стрельнула очима Роза СеменІвна, шостим відчуттям збагнувши, що одтепер Хома в неї в кулаці, — Усе у вас від сих до сих. От я в молодості… У мене перша шлюбна ніч була полярною. Після цього ми розлучились. На вашому місці я б подзвонила на роботу і сказала, аби мене не чекали.

— А ви ще не подзвонили? — нудно спитав Хома.

— Що ви! Ц-с-с. Це буде наша таємниця. Я нікому не скажу, що до вас приїхала наречена. Шерше ля фам!

Так у Хоми з’явилася наречена. Спантеличений, втрачений, він повернувся до кімнати. Ну й діла. Без мене — мене женили. Незнайомка тихо, мов сонячний зимовий промінь, ступила йому назустріч. І Водянистому здалося, що вона вийшла з шафи просто крізь дверцята, просякла, як вода крізь воду, як дим крізь дим. Та заморочений Хома не звернув на це уваги. Вона увійшла в його життя — і це було значно очевидніше.

З каламутним поглядом Водянистий сів до столу й заходився нещадно дерти останній чупер. Рідке волоссячко вилазило з нього

жмутками, як на весняному зайцеві, його накрили. Тепер непомітно спекатись незнайомки не вдасться. Роза Семенівна неодмінно поцікавиться, чи не спровадив її Хома в ополонку. І загнаний у глухий кут Водянистий тоскно, ненависно глянув на свою нічну знахідку.

Вперше в житті він спізнювався на екстраординарне засідання кафедри, де мала затверджуватися черга на захист.

Незнайомка всміхнулась засмученою, винуватою посмішкою, м’яко стала за його спиною і поклала свою прохолодну долоньку на розпечене Хомине чоло. І це було так природно, що він перестав дихати, аби не злякати цю полохливу нічну птаху щастя. Від її лагідного, співчутливого жесту війнуло неймовірно давнім, дуже близьким, дуже рідним. Золотавим, морозяним духом соломи, котра потім бухкала молочним димом в печі, перетворюючись назад у теплову енергію, в солом’яне сонце, котре призахідно згасало на черені. "Ти хворий, Хомцю?" — питала тоді мати, схиляючись над ним, вбираючи в свою шкарубку прохолодну долоньку частку його розпеченого болю, його недуги.

І Хома відчув дивний спокій. Чи ж можна сердитись на власне серце, коли воно болить, роздвоюється? Із незвіданою сміливістю, видобуваючи гостру шаблюку відваги, вирішив: хай незнайомка посидить тут до вечора. А там — побачимо, й замкнув свою наречену разом з котами на три замки.

Водянистий спізнювався на кафедру. Він біг вулицею, розштовхуючи закутаних перехожих, видихаючи клубки пари, і його душа випереджала тіло. Пухкий портфель з чернеткою відтягував руку, ніби там лежала вкрадена на будові цеглина.

Свою дисертацію мудрий Хома будував так. Пригнав бульдозер і розчистив квадрат. Настягував на майдан залізобетонних блоків з чужих книжок і взявся мурувати. Стара панель, тонкий шар власного чорнила. Знову чужа цеглина. Отут поплюєм, отут підмажем. День у день, поверх

за поверхом, абзац за абзацом. Його типова дисертація хороше вписувалась у мікрорайон таких самих. Він не дурний, щоб повітряні замки видумувати. Водянистий пречудово знав, що головне в дисертації — це довгий список літератури. Аякже, ширша основа — вища піраміда.

Стандартна? Дарма. Вік такий: стадартизації і уніфікації. Час одинаків у науці минув. В наукових підрозділах треба ходити в ногу, скосивши очі на груди четвертого чоловіка. Вискочки не потрібні. Так думав Хома, коли його починали тривожити сумніви, чи є в нього талант. Він же нездара.

Та що з того? Він уже був на сьомому поверсі, а десь далеко внизу на заводах встановлювали психологічний мікроклімат у колективах його розумні однокурсники, хоча самі гризлися в тих озвірілих лабораторіях за премію з малої механізації. Сперечались на ножах, хто краще знає людину: психологія чи література, а він, дурний Хома, над яким усі сміялись, потихеньку колінкував на неприступну гору, обачливо обминаючи ожинові тернії, і вже бачив сніжно-білу вершину кар’єри, ось-ось маючи вхопити свої кандидатські карбованці.

Захеканий, геть зопрілий Хома стрибав угору через три східці, його батогом стьобав у спину останній дзвоник. Такого ще не траплялось. Завжди і всюди він займав черги до схід сонця: за гасом, за крамом, за витрішками, за наукою. Така вже в нього була мудра вдача. І от сьогодні він спізнювався, обливаючись холодним, липким потом.

Перед аудиторією Водянистий закутав горло шарфом, помацав мигдалини, жалібно покривився і просунув голову в двері. Кворум був повний. Хома глипнув пильніше — його постійне місце біля завідуючого кафедрою професора Забудька вже було зайняте. На тому місці іменинником возсідав його запеклий товариш аспірант Груєнко.

Водянистий вужем прослизнув до найближчого вільного стільця і присів на краєчок. І всі осудливо озирнулись, як на непристойний звук.

Навіть портрет фундатора ембріональної психології, віддрукований офсетним способом, насупив кошлаті сиві брови. Факультетські дами відразу почали тицяти в Хому пальцями й перешіптуватить. Так принаймні йому здалось.

В дитинстві він любив почепитися на гілляку головою вниз і тепер часто бачив світ саме так — навпаки. Усі ті непевні усмішки та перемигування реп’яшками липли до костюма-трійки. Хома зібгався у скромний ганчір’яний вузлик. А що коли Роза Семенівна встигла подзвонити сюди про його "наречену" і всі вже знають? І його реноме борця за моральну чистоту буде дискредитоване? Ага, нам вичитував, а сам такий, сам не без того, — потиратимуть руки зловтішники. А вночі намажуть двері в квартирі дьогтем. Аспірант же Груєнко, сам відомий бабій, негайно настрочить доповідну в ректорат.

Водянистий гірко пошкодував, що ув’язався в нічну пригоду. Він ще нічого не здобув, але щось уже втратив. Штатне місце ласкавого теляти, котре притьмом зайняв його альтер-его, пролаза і підлабузник Груєнко. Тепер той хвацько підкручував чорненькі, мов у пікового валета, вусики й підморгував Хомі. Мовляв, що з воза впало, те пропало.

Хома нашорошив вуха. На кафедрі лунав ледь чутний тріск. Ще міцною, здається, була стара крига, ще гладенькою була поверхня, але десь у верхів’ях уже зародилась могутня весняна наукова течія, загрожуючи змити з насидженого місця необачного рибалку. Ця свіжа течія набирала силу, високою хвилею котила старим, мулистим річищем, відкидаючи геть бляшані, стандартні, склепані з крадених у держави матеріалів, балок, рейок, цеглин, сарайчики дисертацій, котрі їх власники спішно виганяли на кисільних берегах. Вже ставали на чати санітарні кордони, вже хитало застояні в портах, поросліі мушлями кораблі докторських, вже, закотивши штани, тюпали геть перші невдахи, та Хома про це не знав. Він спізнився на кафедру, а вранішніх газет прочитати не встиг.

Зате про це першим дізнався Груєнко, котрий будь-що мав перескочити брід, доки та течія не сягла й сюди. Тому, коли у професора Забудька від власної промови задерло в горлі, Груєнко, а не Хома, притьмом налив у склянку пепсі-коли, принесеної з дому. Коли упав на долівку червоний олівець, саме Груєнко, а не Хома, дорачкував під столом до нього першим. Коли професор оглушливо чхнув, то Груєнко, а не Хома, солодко пропіяв: "На здоровлячко". Знищений Хома з якоїсь туманної височини дивився на це, і складні почуття нуртували в ньому. Легка гидливість підступала до горла. Ні, таки ця нічна пригода зовсім вибила Хому з сідла.

Не слід йому було сьогодні соватись з дому. Сьогодні він не боєць. Три фізіологічні спади, три чорних дні збіглися в один. Водянистий покірно, тупо слухав, як професор Забудько із справедливою стривоженістю говорив з кафедри про те, що окремі молоді науковці подекуди думають, ніби вхопили бога за бороду, хоча їхні праці мають сумнівну наукову цінність, починають регулярно запізнюватись, не поважають старших по науковому званню, не віддають увесь свій вільний час науці, а встряють у сумнівні пригоди, — отут Хома і відчув, що здорова керівна рука крутить його за червоне вухо і тицяє писком у манну кашу.

— Дисертація Водянистого…

— Сіра, водяниста, — самими губами пролопотів Груєнко.

— Вкрай сіра і водяниста, — голосно продекламував професор Забудько. — І ми добре подумаєм, кому надати право першочерговості при захисті. Нам є з кого вибирати. І кон’юнктурні, шаблонні праці, де немає жодної думки, на нинішньому етапі не пройдуть. Суспільству потрібні оригінальні, талановиті роботи. Локомотиви науки. А термітів у нас досить, — сківчив професор і ласкаво погладив аспіранта Груєнка по голові.

Чи то так здалося Хомі. Він усе тепер бачив, усе розумів. Усередині йому млоїло. Після засідання він знову не встиг зодягнути пальто на професора і вручити інкрустовану ковіньку. Хто ж хто, а Водянистий досі пречудово знав, що головне в житті — ніякі не здібності і різні там таланти, а вміння догодити, піднести ковіньку в зубах, лягти так, щоб об тебе звикли витирати ноги.

— Не переживай, — кинув йому на ходу ощасливлений Грученко. — Тепер я першим захищатимусь, а в тебе часу буде досить.

Значить, точно. Він проґавив. Сині, рожеві обіддя закружляли перед Хомою, як на гімнастичному святі. Щось важливе він не врахував, спізнився — і розплата наступила негайно ж. Портфель випав з рук посеред коридора. Куди бігти, кого благати? Кому руку цілувать? Скрізь, скрізь самі Грученки. Витіснять, підставляють ніжку, втопчуть в бруд, а після всього ще по плечу поплескають, мовляв, спорт є спорт.

Його дисертація — сіра, водяниста? Та він же писав, як усі! Вона ж не гірша і не краща за інші! Щось незрозуміле коїлось у науковому світі. А можливо, й справді сіра, нікому не потрібна? Розчавлений сумнівами, підозрами, Водянистий заціпенів у якомусь анабіозі. Йому нічого не хотілось. Це була катастрофа. Першим захищатиметься Грученко. А Грученко списував з тих же джерел, що і він. Тепер він буде плагіатором, бо опинився другим. Уся тонка Хомина інтрига оберталась тепер проти нього ж.

Довкола снували студенти, подзвонили на пару, а потім на перерву, а Хома стояв, мов слуп серед голого поля, од усіх од’єднаний, нікому не потрібний. Чужий на цьому святі життя. Тепер він добре розумів стан незнайомки. Вона теж чужа в цьому світі. Коротка тінь за його спиною усе довшала та довшала, доки не показала, що надійшов вечір.

Водянистий провів долонею по обличчю. За кілька годин щетина виросла на сантиметр, як на мерцеві. Що ж, він науковий труп. Хома

нетвердо видобувся на вечірню вулицю. На розмірену течію його життя ці дві останні події впали, як два крутих береги на ліниву річечку. Каламутна, збурена вода незнаних пристрастей прибувала в Хомі, шукаючи виходу.

Він брів кудись рипучим тротуаром, не помічаючи дороги, несучи свого смушевого пиріжка в руках. Мов з власних похоронів. Механічна лопата ковтала вчорашній сніг. Сновигали завантажені самоскиди.

На крутому підйомі біля театральної каси він послизнувся, махнув руками, ніби для польоту, проте впав, забивши лікоть. Позаду зловтішно засміялись важкі підлітки. Світ металевих і алюмінієвих кутів, механічних вироків і холодних стосунків налаштувався проти Хоми. В селі все було низьке і кругле, а в місті високе й гостре. Від болю і синього, мов цибуля, надвечірнього морозу на очі навертали сльози.

Нова неясна думка завела Хому в господарський магазин. Він схилився над вітриною і довго вибирав білизняну вірьовку.

— Ця витримає? — байдуже спитав він молоденьку продавщицю.

— Що?

— Мене, — похмуро сказав Хома.

Дівчина пирснула, але, зустрівшись із Хоминими очима, затулила рот долонькою:

— Вам треба капронову. В касу карбованець двадцять. Хома кинув жмут до портфеля і вийшов на вулицю.

Гарний шнур він купив. Міцний, еластичний. Люстру "каскад" він зніме, а вчепить себе. Гак у стелі дебелий, старорежимний.

І ніхто не заплаче. Кому він потрібен? І враз згадав, що вдома на нього чекають. І ця ще новіша думка нашатирем різонула в ніздрі. Хомі до судоми стало шкода і себе, і цю нещасну. На кого ж він її залишить? Вони обоє нещасні і мусять бути разом. Вони зрозуміють одне одного і зможуть бути щасливі. І начхать їм на розмови та пересуди.

Від цього першого кволого проліска надії настрій Хоми враз поліпшився. Він рушив веселіше, з дивною полегкістю, майже не торкаючись землі, як святий після виснажливого великоднього посту. Його охопило хмільне передчуття, що в нього вдома оселилось щастя. Незрозуміле, хворе, але його. Потрібне тільки йому. Єдине на світі. Лихого він їй не зробить, а з таким тонким психологом, як він, незнайомка видужає швидше, ніж у казенних палатах. Та й чого навчиться хворий серед хворих, ізольована від ізольованих? Тут же він заново з нею всю життєву програму пройде. А історію хвороби, методи психотерапії, можливо, покладе в основу своєї нової дисертації. Усі Груєнки ще лікті гризтимуть.

Логіки в цих міркуваннях було мало. Хома хапався за соломинку. Він розумів, що дівчину, певно, вже розшукують. І сім’я, і міліція. Та вона була необхідна йому тепер більше, ніж усім іншим. Якби ця незнайомка не зустрілась учора йому на дорозі, він би сам створив її. Це був єдиний місток, який зв’язував Хому з життям. І тоді, всупереч здоровому глузду, в ясному хворобливому прозрінні Водянистий відчув, що ніякої сім’ї в неї немає. Що вона, як і він, сироти на цьому білому світі. Що вона нізвідки, нічия, сама по собі, ніби криниця при дорозі. Ніби народилась учорашньої ночі. Краєм туманної свідомості, понад засніженим узліссям, майнувши рудим лисячим хвостом, пробігла вже зовсім неймовірна здогадка про її неземне походження. Що життя дає йому, Хомі, один шанс з чотирьох мільярдів, аби доторкнутись до таємниці. Увійти в контакт з дивним світом, котрий завжди співіснує разом з нами. Але всі ці летючі докази, вирівши, мов відомий метеорит, глибоку впевненість у свідомості, зникли, не залишивши по собі слідів.

Так пара переходить у воду, а вода — у лід. Сусідам він скаже, що одружився. Хома різко видихнув нерішучість і подався по магазинах. Незнайомку й котів треба було чимось годувати. В гастрономі він придбав марокканські сардини, маслини, сир з пліснявиною і навіть пляшку болгарського, хоча з певного часу терпіти не міг спиртного — допінгу для лінивих. У сусідній кулінарії йому зважили кіло фаршу для котів, поклали в коробку з-під цукру свіжих тістечок. Тепер у Хоми з’явилась сім’я. Він вперше в житті дбав не лише про себе — і це було так, ніби він виріс ще на одну людину.

Скособочившись, перекладаючи з руки в руку важкий портфель, Хома завернув на колгоспний базар. Сьогодні в нього було свято хоробрості, і він вирішив накрити святковий стіл. У лункому склепінчатому приміщенні ринку густо пахло селом, тупцяли рум’яні дядьки й тітки за довгими рядами. Місячними серпами ясніли на прилавках скибки гарбузів, пахло смаленою щетиною. Тільки тут Хома дихав на повні груди, міг розперезатись. Він торгувався, смішно жартуючи, з примовками і приказками, вбирав у себе різні слівця, підштрикував гголодиць і таким чином не відривався од землі. За побрехеньки ціну трохи йому спускали. У зігнутої в дугу старої, котра трохи недочувала й недобачала, Водянистий майже дурно вициганив кіло добрих груш, котрі світилися на терезах двохсотватними електричними лампочками. Кілька років тому Хома привозив на цей базар і матір з сушеницями. На виторг вони купили Хомі в універмазі заграничний костюм. Хома крутився в дзеркальній кабінці навсебіч, а мати втирала хусткою куточки очей: "Який же ти у мене гарний".

Водянистий почервонів і заспішив. На самісінькому виході біля ящиків з цибулею Хомі почулося, буцім його хтось кличе. Чийсь далекий рідний голос: "Синку". Спина враз зледеніла. Не вірячи собі, він став поволі обертатись. Позаду стояла замотана в попереку хусткою тітка з клунками. "Завдай-но, синку", — несміливо попросила вона. З цим глибоким придихом говорили усі жінки в їхньому поліському краї. Так говорила і його мати.

У Водянистого знову важко стислось серце: Він знову непоправно запізнювався із своїми благодіяннями туди, де потрібен був сам. Ця найновіша думка шарпнула за барки. А що коли і незнайомка щезла, розтанула, не сказавши чогось головного, неймовірно важливого, не прийнявши спокути? Він же забув про неї. І цілісінький день тремтів за власну шкуру, за палітурки. Дужа сила кинула його під машини, під скрегіт гальм, на червоне. Але він у три кроки здолав ту небезпечну смугу й по-чоловічому мстиво всміхнувся. Уперше в житті, він рвонув на червоне, і це йому вдалося.

Ледь втрапляючи ключами в замки, Хома увірвався до своєї квартири й замер на порозі. Його занедбана холостяцька обитель дихала свіжістю і чистотою. Дубовий паркет смачно пах розпареним деревом. Портьєри були зашиті. Словом, гармидер в речах щез, ніби досвідчений командир вишикував гурт новобранців.

Незнайомка сиділа під картатим пледом у кріслі й розпускала заношений Хомин светр з продертими ліктями. Забачивши свого скуйовдженого рятівника, вона вся засвітилася, мов віконце в хаті, що радо зустрічає подорожнього. Блудного сина.

— Де ж ти забарився, коханий? — спитала вона так ніжно й так буденно, ніби вони прожили вкупі вже багато років, усеньке життя, мов голуби, й розуміли одне одного без слів.

Усе було, як у всіх людей. Він прийшов з робота натомлений, знервований, а вдома його чекає та, якій з легким серцем можна звірити всі турботи й гризоти життя-буття.

Троє кошенят ганяли по підлозі клубок вовни, гладкий ледачий кіт дрімав, скрутився бубликом у неї на колінах. Руде волосся було забране у вузол аптечною гумкою. Уся вона ясніла такою любов’ю і ніжністю, що Хома вщипнув себе. Чому він? За що? Тисячолітній порядок, вікова доцільність людського життя зустріли його — і від цього мирного

домашнього вогнища, котре вижило на вітрах століть, дихнула така теплінь, що Хомі захотілось завити, заплазувати, мов побитому бездомному собаці, котрого нарешті хтось приголубив.

— Ти, мабуть, голодний, — сказала вона, підводячись. — Сідай до столу, я зараз усе принесу.

І Хома покірно сів. Так соромно і так солодко йому було вперше в житті. За своєю нікчемною дисертацією він зовсім забув про неї, про ближнього свого, а вона, виявляється, пам’ятала. Та плювать він хотів на свою науку, свою вченість, від якої нікому в світі, жодній людині ні холодно ні жарко.

Водянистий усім своїм єством збагнув, що жити так, як досі, лише для себе, не зможе. Він сконає, мов пес, без цієї лагідної незнайомки, без людини, яка потрібна йому і якій потрібен він, загубиться жалюгідним листочком в осатанілій холоднечі порожніх самотніх зимових вечорів. Скам’яніє, мов ідол у степу. Будь-що-буде, а вона залишиться тут назавжди. З ним.

А відтак Хома вже сьорбав за обидва свої кумедні вуха смачний борщ, котрий невідь з чого зварила вона, і розповідав, як це буває у всіх, кого обійшли у службі, на кого несправедливо напосілося начальство, про інтриги свого бездарного недруга Груєнка, котрий навіть на задніх лапках як слід ходити не вміє. Куди йому до Хоми! Про свої плани розіслати членам ученої ради цидулки, де вказати, звідкіля Груєнко здер кожен абзац, бо сам знав, звідки.

А вона слухала, підкладала йому квасольки й лагідно вмовляла бути вищим цього, не рівнятись на недобре, бо він і сам розумний-прерозумний, порядний, чесний, талановитий. Він сам напише геніальну працю й не буде принижуватись до дрібної мстивості.

Хома слухав і сам почав розуміти, що йому набридло ходити перед усіма зігнутим, наче мавпа, і починав розправлятись, відчуваючи себе людиною. Порядною, прямоходячою людиною, котра не буде займатись збиранням зогнилих плодів, а сама, своїми руками зробить, виростить усе, що їй треба.

Він з непереборною огидою, як про щось уже пережоване, перетравлене, думав про свою дисертацію, зовсім чужу і незнайому, бо там не було жодної його власної думки. Ніби був він не мислячою людиною, а механічною, котрою соромно бути в кінці другого тисячоліття нової ери.

І коли вона попрохала винести сміття з відра, він не вагаючись прихопив товсту масляну чернетку без жодної сміливої думки, біля сміттезбірника чиркнув сірником і з насолодою підпалив її, грів над нею руки, мудро всміхаючись самому собі. А коли повернувся додому, то й зовсім уже забув про рукопис, ніби його в природі не існувало, бо незнайомка спала в кріслі, залишивши диван йому, великому трудівникові. Він підійшов до неї, нахилився до чесного веснянкуватого личка, з яким і собі хотілося стати кращим, ворухнув пересохлими губами, але не насмілився торкнутись. Це його чиста совість спокійно спала в жорсткому кріслі.

Уночі в Хомин сон влетів, пругко махаючи янгольськими крилами, білий лелека, зробив коло, ухопив за сорочку й поніс над іржавими, плямистими полями, чавунними, безлистими лісами в далеку, ранню весну його дитинства. Малий Хома впав посеред вулиці, озирнувся, втер носа, витяг з кишені полив’яного соловейка, налив солодкої води з криниці та як засюрчить. З усього кутка збіглися хлопці, повстромляли пальці в роти й заздрили на те, що Хома свище. А витьохкував він найголосніше, найкраще в світі, нічого не чуючи від задоволення. Дивіться, дивіться, це я, малий Хома — артист, яких світ не бачив, це мені, мені мати виміняла за яйце на базарі таку чудасію, бо падав я на курний майдан, пацав ногами, верещав, мов пилка на тартаку: "Купи та

купи". Отак і стирчав тоді Хома серед вулиці, мов пуп всесвіту. То був найщасливіший день у його житті.

А коли підріс він, мати покликала з вулиці, змила дощовою водою вигорілого чуба, одягла чисту сорочку й повела край села в чисте, рахманне поле, що саме робило перший весняний подих, вигиналось горбом за обрій. Поцілувала й сказала: "Пора". Весело, не озирнувшись, побіг Хома вдалину, в люди. Аж бачить: ворушаться зелені голки з-під босих ніг, далі пішло те зело в буйний ріст, по кісточки, по коліна. От біжить вже Хома у новому костюмі-трійці, спішить, ось-ось овида рукою сягне. Біжить, сизі стебла толочить, собі стежку прокладає. Чує: позаду хтось важко дихає. То час за ним женеться. Коліщаткам й гвинтиками потенькує. Постарів Хома в дорозі. Пора йому від інфаркту підтюпцем утікати. Та до обрію палицею кинути. Уже довкола всі снопи крутять, життя жнуть, дітей під копицями бавлять, а він біжить. Уже й спорожніло поле, стерня босі ноги коле, вітер бороду куйовдить, гайвороння в полі крутить, у дротах свище, а він біжить. То вгору біг, тепер з горба. Аж чує: земля під ногами почала крутитись, побігла, як колесо, а він все на місці. "Не можу, більш не можу", — страшно закричав Хома, упав на стерню і задриґав ногами. Аж чує: хтось гладить його по лисій голові ласкавою рукою і вмовляє: "Не плач, не плач, синку. Життя прожити — не поле перейти". Глянув — а то мати край села його виглядає, всміхається молодо і ясно, ніби все розуміє, все прощає. Став він навколішки і пив, пив, аж захлинався, ту солодку джерельну воду прощення, допоки не полинув у прозорий цілющий сон.

Уранці Хома прокинувся новою людиною.

На підвіконні гарцювали голуби, дзьобаючи розпарений м’якуш. Коти млосно вигинались під вранішню зарядку по радіо, ставили ноги ширше шиї, ніби й собі займались водяними процедурами. Крісло було порожнє. На журнальному столику стояла надпита кварта з водою.

Молода його дружина вже поралась на кухні. Настав другий день їхнього медового місяця. Незнайомку він чогось вирішив називати Любою. Любашею.

З прочинених дверей долинали гіркуваті пахощі кави, дрібно клацав ніж, брязкотіла кришка на каструльці. Чулись звичні сімейні ранкові клопоти. Вона готує сніданок, він збирається на роботу. У всьому місті, в кожній квартирі ранок починається саме так. А Хома, оговтуючись після всіх потрясінь, мудро вирішив не дивуватись із звичайного. Все, як належить, все, як має бути. Молода дружина показує свій хист, готуючи сніданок, а він підтримує спортивну форму, готуючись на роботу. Хома одяг свою "олімпійку", зробив руками ножиці і вперше за кілька років взявся до зарядки.

Що ж, життя треба було починати з нуля. Але це не лякало, а, навпаки, примушувало бурхати кров у жилах, напружувати біцепси. Закінчувати життя нулем було страшніше.

Розпашілий, енергійний Хома ступив на кухню. Біля старенької плитки, оперезана ситцевим фартушком, поралась незнайомка, завчено, навпомацки знаходячи в потрібному місці сіль, лавровий лист, перець. Так само завчено на тисячах кухонь у цю хвилину чаклували тисячі жінок. Руде непокірне пасмо падало їй на лоб, і вона дмухала на нього, бо руки були в борошні по самісінькі лікті. Заклопотано, не обертаючись, вона підставила Хомі свіжу щічку, котра пахла ранішнім городнім огірком. И він несміло, долаючи ніяковість, торкнувся її губами. "Доброго ранку, Любо".

Мабуть, так було треба. І ця його буденність, звичка до всього звикати, вживатись з ким завгодно стала його найвірнішим психологічним вчинком. Адже сором прийшов до Єви, коли вона побачила себе в очах інших. Важливо було не робити страшних очей. Незнайомка, здається, інстинктивно, підсвідомо входила у найзвичайнішу для жінки роль, роль тисячолітню, вроджену, рефлекторну, зовсім не залежну від особистості, імені, прізвища,

біографії, — роль домогосподарки. І це входження, вростання в життя було шляхом до одруження.

На пательні, золотисто рум’яніючи, смажились кільця цибулі. Незнайомка ложкою виловлювала з окропу вареники, стежачи, щоб вони не переварились:

— З картоплею, твої улюблені, мерщій сідай.

І Хома покірно сів. Звідки вона знає? Перед ним постала ясна згадка: піч, червонясті півні, котрі бились там, гублячи пір’я, матір, яка ставить перед ним паруючий полумисок, припрошуючи до цієї єдиної розкоші повоєнних нестатків:

— Їж, Хомцю, їж, з картопелькою, ти ж бо такі любиш.

І Хома наминав ці пухкі подушечки, вмочаючи в іскристу смаженю, підставляв під краплі долоню, хрумтів цибулькою, забувши про все на світі. Останні навіжені, безконечні два дні скручували світ, усі його часи у небачений сніп, де поруч були і минуле, й теперішнє, й майбутнє. І Хома ніс цей сніп, боячись про щось подумати, зупинитись, озирнутись, бо тоді все пропаде.

Він розкошував, запиваючи вареники кавою, прицмокував од знемоги, розказував про свої плани, як оце візьметься й напише таку дисертацію, таку дисертацію, якої ще світ не бачив. А вона сиділа навпроти, лагідно кивала в лад, підкладала йому останнього вареника, аби мученик науки не зомлів, боронь, від учених студій.

Ніби полуда враз спала з Хоминих очей, як при спалаху блискавки, він побачив моментальну фотографію своєї нової дисертації — її стрункy концепцію, що кроною впиралась у піднебесся, розлогі гілки живих думок, котрі розростались у різних напрямах, кожен жилавий листочок,

не схожий на інші, могутнє коріння, що сягало підземних глибин людського духу.

Хома говорив про те осяяння й увесь тремтів, відчуваючи, що ось воно — справжнє, істинне, нове, настільки очевидне й велике, що його ніхто не бачить, як не видно в повітрі його формули. Хомині очі горіли тепер синім внутрішнім вогнем, поглядали далеко-далеко, аж за виднокіл. Обдертими в кров пальцями він після мук, безсилля, падінь долав тепер не паперову гору, а справжню, крем’янисту; ту скелясту стежку над урвищем безумства, яка вела до геніального відкриття. Він говорив і сміявся, нервово кепкував над собою, знаючи, що в це просто ніхто не повірить, і сам боявся власної ідеї, як надто зависокої для нього.

А незнайомка благословляла його сяйвом закоханих очей, підштовхувала вперед, додавала відваги і мужності.

Він одягався і говорив, стримуючи своє лихоманкове збудження, бажання вилитись на папір, а вона стояла над ним із щіткою, змахуючи порошинки, примусила наваксувати облуплені черевики з рантами, бо не годиться такому талантові виходити на люди нечупарою. Хома вирвався з її рук, ледь витримуючи цей усталений ритуал, який щоранку відбувається в кожній сім’ї. У дверях він похапцем чмокнув її в щоку і подався зводити свій новий, небачений дім.

Та в кінці галереї Хому підстерігала чимось зобиджена Роза Семенівна в старій, певно, ще гімназичній формі. Її губи скривились, мов для посмішки, але натомість вона вередливо запхинькала:

— Мене ніхто не любить. Мені ніхто не пише записок. Я стара й негарна.

— Що ви, що ви, — заспокоїв її щасливий і добрий Хома. — У вас ще все попереду.

— Неправда, — зарюмсала Роза Семенівна. — Мені ніхто нічого не дарує. А я так хочу французькі парфуми. Я вам дам гроші, тільки подаруйте мені що-небудь. І записку напишіть… Інакше я на вас напишу. От візьму й напишу. Ага, — і вона по-школярськи показала йому язика.

Хома до крові закусив губу. З цією здитинілою Летючою мишею зараз зв’язуватись він не міг і не хотів. Буде скандал. А скандал — це слава, скандальна слава. І він, знову зібгавши себе, як телеграму, пообіцяв. Не міг же він важити своїм новим щастям.

Водянистий вдруге спізнювався на кафедру. Коли він відкрито, не згинаючись, пройшов до столу і сів на перший-ліпший стілець, всі здивовано перезирнулись. Він голосно, не ховаючись, кашлянув, рипнув стільцем. І всі закашляли і зарипіли, буцім при епідемії. Професор Забудько звів брови, але промовчав. Спрацював трюк абстракціоністів. Якщо картина так дорого коштує, то вона, мабуть, того варта. Крекнувши, він повів далі:

— У нас з’явилась можливість відрядити одного з наших молодих аспірантів до Москви, в академічний інститут. Підрости, кхе-кхе, до нових вимог. Гадаю, служба, себто робота, в, так би мовити, штабі нашої науки дозволить приміряти генеральські погони. У нас є дві гідні кандидатури…

Водянистий прикипів до стільця. Про таке відрядження він мріяв давно. В тому інституті працювала більшість членів ученої ради. Кожен з них міг подати на захисті не тільки білу, а й чорну кулю. Але вони теж були люди. Особистий контакт ніколи не завадить. Ну там… фактор горілки з перцем, фірмового торта та красивих очей. Ні, ні — це так, од душі. Ніяких пільг. Хома вбачав у поїздці великий науковий сенс. Але з усіх сил рвався в неї і аспірант Груєнко, котрий, це всім відомо, міг справді використати відрядження в своїх корисливих цілях. Марно, якщо знати об’єктивність вчених рад. Іншим разом Хома догідливістю та сумирністю відтіснив би конкурента, але тепер тільки прикипів до

стільця. Він не міг нікуди їхати. У нього вдома оселилось його хворе щастя — і він не мав права відійти від нього й на крок.

Що було робити? Послатись на сімейні обставини? Спитають, що за обставини. Просто відмовитись — подумають, що йолоп. Хома, як відомий Буриданів віслюк, смикався між двома оберемками полину, не знаючи, який вибрати. І раптом на лисину сіла спасенна думка. Водянистий встав і, мов по-писаному, демонструючи водночас високу скромність і неабияку гідність, сказав, що аспірант Груєнко за останній час значно виріс над властивим йому рівнем, що праця його потребує саме такої ґрунтовної доробки, і коли когось посилати — то тільки Груєнка.

— А я, — скінчив Хома, — з допомогою таких чудових наукових сил, які зібрались на нашій кафедрі, успішно справлюсь із своєю працею і тут.

Дружні оплески зустріли його слова. А ті, хто чекав каламутної тяганини, інтриг, підступів, були неприємно розчаровані. Не такі ми погані, як дехто думає. Інколи окремі випадки подекуди трапляються, та не треба узагальнювати. На кафедрі восторжествували мир, злагода і колегіальність, що переходила в демократизм.

— Благородство — гарна річ?! — напівзапитав, напівствердив, узявши Хому за ліктик, його науковий керівник доцент Половинчик, котрий виступив з тіні в коридорі.

— Авжеж, — погодився Хома, байдуже збираючи великодумні зморшки на чолі.

— Чорт, протяги. І звідки той вітер дме? — з надією глянув йому у вічі керівник. — Вся спина продубда. Що робить?

— А ви цибульки в ніс капніть — усе як рукою зніме, — незворушно порадив Хома.

— Треба, мабуть, корективи в дисертацію вносить. Талант. Суспільство вимагає… — чомусь пошепки сказав керівник, скоса поглядаючи на відчинені двері кафедри.

— Зробимо, — бадьоро пообіцяв Хома.

— Тільки ж ви не дуже, — злякався керівник. — Не переборщіть.

— Розумію, — сказав новий Хома, позираючи на керівника згори вниз.

— От і в мене, перепрошую, була така розумна, не ображайтесь, коза. Веду її з поля, а на груші жмут сіна висить. Стала коза, мекає. Що робити? Дістати сіно самому? Підняти козу на руках? Нє-є. Як учешу її кийком, вона циб — і справилась із завданням. Ферштейн?

— Розумію, — сказав Хома.

— Так от, якщо через місяць у вас не буде готовий варіант — тему закриють, а вам видадуть красиву довідку з круглою печаткою.

— Я все розумію, — холодно сказав Хома, втямкувавши, що той не жартує.

— А ви часом не того? — чуйно спитав керівник, потираючи шию. "Звідки той вітер дме?" — Якийсь ви не схожий на себе. Чи не захворіли часом?

— Ні, — сухо сказав Хома. — Я видужав.

З легким серцем він вийшов на вулицю. Шибки жевріли листовим прокатом. Легкий морозець пощипував щоки. Снігозбирачі ковтали останні замети. Хома з розгону пролітав по ковзанках, поспішаючи додому. На ринку він купив букетик тепличних фіалок і грів їх своїм диханням. Хома вперше в житті купував жінкам квіти.

Він зовсім не помічав, як позаду із швидкістю пішохода за ним котить якась машина, безперервно сигналячи.

— Хомцю, Хомцю, — висунувшись із дверцят, зарепетувала на всю вулицю весела й цинічна компанія. — Йди, до нас, нам сумно без тебе.

Водянистий озирнувся. Старе життя наздоганяло його, п’яно кривлячись, слинячи недопалки помадою, дихаючи синім тютюновим димом, зманюючи голими колінами й жувальною гумкою.

— Хата, воли — все твоє. Ляжем на матраци. Тільки розсміши, тільки поворуши вухами, як ти вмієш.

— Цур, я, я буду з ним, — повисла на ньому одна дуже дотепна дівчина. — Я таки зроблю його мужчиною.

Остовпілого Хому вже тягли в машину, де під ногами валялись порожні пляшки з барвистими етикетками, гидкі журнали, штовхали в життя, якого він колись так праг. І Хомі здалось, що його пхають головою у величезну смердючу попільницю, де все само згорає, як вірджінський тютюн.

— Та йдіть ви всі… — сказав він тихо, але так, що від нього відступили.

— Та це ж не Хома, — раптом здивувалась дотепна дівчина. — Хома б поїхав.

І, хуркнувши димком, машина рвонула далі, на автомобільне кладовище, а Водянистий стояв і думав, довго стояв і довго думав. І незрозуміле світіння почало з’являтись довкола його голови в ранніх сутінках.

Та потім щезло.

Водянистий струснув головою, провів долонею по обличчю і, тихо всміхаючись, рушив додому. На розі він придбав пробні парфуми з інтригуючою назвою "Бон шанс" і на галереї презентував їх збудженій, зашарілій Розі Семенівні.

— О, мерсі, ви такий милий, — прощебетала вона навздогін, — сьогодні я на вас нікому не напишу.

Незнайомка чекала його в кріслі, змотуючи в клубки розпущений светр. Чорний кіт живим коміром лежав на її плечах. І це тихе щастя здалось Хомі ще дорожчим і неймовірнішим.

— Ти повернувся, коханий? — радо всміхнулась вона, ховаючи носик у фіалках. — Вечеряти будемо тут, біля телевізора. Тут така цікава програма — "У світі тварин". Зараз я все принесу.

Уночі білий лелека довго не прилітав. Хома крутився в кріслі у задушливій, липкій темряві, скреготів зубами і кусав губи. Незнаний, пекучий сором шмагав його по щоках березовим віником, розігрівав до стоградусної температури, з потом, з кров’ю витискуючи все те рабське, принизливе, холуйське, якого не може, не повинно бути в людині на порозі третього тисячоліття в нашому чистому, світлому, доброму світі.

Брудні сльози котились по ного щоках. Він пригадував, як одного сльотливого передзимнього дня зустрів на вокзалі матір, закутану в хустину, з повними торбами для нього, Хоми. Як у метро, ступивши на ескалатор, вона злякано скрикнула і затулила вуста шкарубкою

долонею, винувато глянувши на сина. І як він почервонів від того. І новий сором шмагав старий сором. Згадав, як потім, у гуртожитку, він наминав, аж за вухами лящало, печене і варене, коржики з маком, упіввуха слухаючи материні розповіді про сільські новини: хто вмер, хто народився, про сусідського Романа, котрий вивчився "за щот" колгоспу на електрозварника, добре заробляє, стару хату розваляв і поставив нову, взяв за себе гарну жінку, на фермі робить, мають вже трійко дітей. Що є Романовій матері на старість поміч, є до кого погомоніти. А в неділю ото посідають вони вечерять на веранді, Роман на гармошку грає. По чарці вип’ють і її кличуть. А вона, дурна, чогось не йде.

Але Хома нічого того не чув, бо їв на десерт здорову циганку, перше яблуко з прищепи, культурний сорт, міркуючи, встигне чи не встигне спровадити матір на електричку, бо переночувати в гуртожитку ніде, ще комендант причепиться. А це йому на нинішньому етапі зовсім ні до чого. На носі ж розподіл. Міцними зубами кусав він тугу червону яблучну плоть, підставляючи долоню під краплини соку, доки не побачив, що то бризкає в руку кров.

Та й сам він був прищепою, тільки людською, бо пив соки з села, а культурні плоди хтів давати лишень у місті. І шмагав, шмагав Хому замашним березовим віником по пиці пекучий сором, немилосердно викручував руки і ноги, обливав з голови до п’ят льодяною водою. Хома совався в кріслі, затуляв очі руками, але все, все тепер тверезо бачив.

Бачив жалюгідного блазня із слухняними кумедними вухами, котрий звеселяв і без того розвеселу компанію, аби взяли з собою в кишеню. Згадав, як писав за них курсові, лабораторні, відмічався на перекличках, нидів ночами над конспектами, словом, робив усю чорну роботу, втрачаючи Іскорки своїх здібностей, вільний час, театри, філармонію, щоб жити, як "білі". А одного разу та компанія заради розваги повезла "незамінну людину" на генеральську дачу за місто, де, за неперевіреними чутками, гриби росли в торфоперегнійних горщечках, а рибу чіпляли на гачки ланцюгові аквалангісти. Там Хому ганяли за "пальним" у селищний магазинчик, а він бігав і блаженствував, несучи

повну сумку в зубах. Служи, Хомцю, служи. Аж він старався. Зображав, як дурний Ілько до буфету носить свою дитину в авосьці, пивом напуває. Як дві баби через курку на межі лаються. Цирк, та й годі. Шекспірівські пристрасті. А коли він зовсім укоськався, зголоднів і допався до того вічно святкового столу, одна дуже дотепна дівчина витріщила очі і захоплено заверещала: "Дивіться, дивіться, він же креветки з панциром їсть".

І спазматичний, нудстливий сором вивертав і вивертав Хомине єство назовні, виштовхуючи геть усе те брудне, нечисте, що Хома з’їв за все життя.

Два янголи, один у білій майці, чорних трусах, другий — у чорній майці, білих трусах, садили один одного під ребра, топтались по розритому сумлінню гострими шипами, цідили на вуха погрози, боязко поглядаючи на Всевишнього суддю, котрий усе бачив, усе карбував.

Два Хоми сиділи один навпроти одного в кріслах, з відразою перезираючись. І важко було розібрати, де справжній, істинний. Один на п’ятому курсі, коли справа дійшла до розподілу і аспірантури, нашептав кому слід в деканаті про готельні варіанти, "фарц" з інтуристами в туалетах, сертифікатні операції, які "вони" погані, а він хороший, аби залишити за дверима вірогідних конкурентів. І відразу скисла розвесела компанія. Ніякі дзвінки не допомогли. А Хома, буцім знать нічого не знав, мстиво всміхався в комір, коли ті, котрі над ним реготали, подалися в школи читати діткам про умовні рефлекси, собачу психіку та жаб’ячі реакції. А Хомі, між іншим, запропонували складати кандмінімум. От вам і дурний Хома. Але в щ хвилини другий відчував, що справді-таки дурний, підлий, нечесний. Що не личить людині гнутись у три погибелі, аби пройти під ранжир, пролізти в рай з грішком за душею, а треба розпрямлятись, дихати на повні груди й чесно дивитись усім у вічі.

Так сидів тієї глупої ночі Водянистий в кріслі, судячи себе страшним судом. Зривалися з погано загвинченого крана на кухні мідні краплі,

міною уповільненої дії відлічував час будильник, поруч тихо і чисто дихала незнайомка, гострими зіницями зірок свердлили його через шибу далекі мерехтливі міста густо заселеного всесвіту.

Хома знесилено склепив набряклі повіки.

Серед ночі кімната ожила. М’який квітковий вітерець пробіг по столу, зашурхотівши папірцями. Крізь примружені вії Водянистий побачив світлу кульову блискавку, що, пострілюючи, розростаючись, пливла до нього од вікна. Хома зіщулився, марно намагаючись збагнути це явище. Різко і свіжо запахло дощем, прибитим пилом, медвяною акацією, польовою стежкою. Із цього жмутка проміння поволі витикались світлі контури, складаючись у знайому постать, — то була незнайомка. Вона танцювала в кімнаті навшпиньках в повній невагомості, бо старий рипучий паркет мовчав. Полум’я холодного вогнища ковзало між стільцями, ніби проходячи крізь них. Вона, певно, десь училась, у якійсь балетній студії, бо все те нагадувало збентеженому Хомі телевізійний спектакль з Великого театру, коли вимкнули звук. Велетенський зоряний метелик залетів у Хомину келію на кволий вогник нічника. Настовбурчені коти, блимаючи зеленими індикаторами, в’юнились’у неї під ногами. Вона задихалась, не витримувала в цій затхлій захаращеній кімнатці, де речі й коти витіснили людей, де в плюшевих портьєрах жили летючі миші, здушені сльози і пахощі валеріанки. Незнайомка натикалась на ці портьєри, обмацувала метрові стіни, шукаючи вихід у вільний летючий світ.

Мов пасмо туманцю, ранковий подих озерного плеса, прослизнула її гнучка дівоча фігурка в прочинену кватирку, майнула в темному повітрі — і враз Хома побачив, як вона босоніж, щасливо всміхаючись, іде до найближчої зірки сріблястою місячною доріжкою по сусідньому засніженому дахові, поміж приземкуватих бовдурів, телевізійних антен, збиваючи іскристо-алмазний пилок своїми босими ногами.

"А я, як же я?" — застогнав Хома, розуміючи, що не вженеться у своїх дебелих черевиках з рантами, грубому кожусі за цим припливним

хворим місячним дівчиськом, не втримає його своїми товстими, грубошкірими пальцями, втече вона, як втікає од знервованого заробітчанина натхнення, а зостається йому лише купа сирої глини.

Важке, непотрібне тіло якорем тримало його в кріслі. Це тіло він годував, поїв, а тепер воно чотирикратним перевантаженням розплющувало його, давило до крісла. Хома обливався потом, борсався, намагаючись злетіти за нею, та тільки безсило тріпотів своїми недорозвинутими курчачими недокрилками, проклинаючи своє заважке тіло. Він застогнав, і чиясь прохолодна рука лягла на його розжарений череп:

— Спи, мій милий, спи…

І Хома поринув у свинцеві мертві води короткого забуття.

Коли він прокинувся, з кухні вже смачно пахло галушками. Він зітхнув з полегшенням. Голуби на підвіконні гльогали розпарений сухар. Двірник скидав із даху дерев’яною лопатою сніг. Щоразу, визираючи за поручень, він кричав комусь у колодязь двору: "Лягай". Величезне біле віяло розсипалось у повітрі. Стояв морозяний сонячний ранок.

Водянистий зазирнув у люстерко й побачив синці під очима та дивне світіння над головою. Чи то у вікно зазирнуло навкісне проміння. Він пригладив рідке злипле волоссячко і таємниче всміхнувся до себе.

Незнайомка з накрученими на папільйотки косами обережно дмухала на ложку. Хомина сорочка стала для неї домашнім халатиком. Водянистий слухняно чмокнув її в щоку, вдихаючи парний молочний запах. Ніжну шийку вкривав легенький сріблястий тополиний пушок. Вона вдячно всміхнулась, ніби розквітлий сонях, повертаючись до нього:

— Ти погано спав, любий? Тобі щось зле снилось?

— Ні, ні. — Хома злякано помотав головою.

І оцей розкішний живий сонях належить йому. Таж на неї молитись треба, а вона тут миє брудний посуд, чистить картоплю, няньчиться з котами, як звичайнісінька жінка. Водянистий винувато шморгнув носом і почухав потилицю. Звичайно, вона від нього втече. Треба було вживати термінових заходів.

Видобувши з тридцять сьомого тому енциклопедії заповітну ощадну книжку, він похапцем зібрався в місто. Та в кінці галереї його ніби з ночі вже чатувала, по-хлопчачому висівши на поручнях, Роза Семенівна. Вона смалила довгу дамську папіроску з ментоловим димком.

— Привіт, старий, — кинула вона розв’язано. — Ну, як у вас? Усе нормально?

— У нас — зер гут, — сказав Хома. — А у вас?

— Так собі. Цей новий головреж всі ролі віддав своїм фавориткам. Вони, мовляв, молоді. А про мене й не згадали. Я не вимагаю багато. Мені аби повисіти на сцені догори ногами. Але ці інтригани бояться мого успіху в публіки. Скрізь, скрізь сама мафія.

— Даремно ви так. Це вам здається, — щиро сказав Хома. — Все залежить від таланту.

— Ну? — здивувалась Роза Семенівна, спльовуючи папіроску. — Вперше від вас чую. Дякую за розумну пораду.

— На здоров’я, — сказав Хома.

На вулицях було людно. У найближчій ощадкасі Хома отримав двісті карбованців готівкою, потім, повагавшись, ще сто. Відірвав од синеньких "Жигуликів". Знайте нашу доброту.

На десяту була призначена зустріч з керівником. Хома. катастрофічно запізнювався, але зовсім не хвилювався з того. Зачекає. Вони потрібні один одному. Неоступінений аспірант — це не поганий учень, а поганий вчитель.

І справді, на кафедрі, в порожній аудиторії, його чекав знервований доцент Половинчик, мерзлякувато кутаючись у триметровий шарф. Чекав, як хворий зуб на невідступний біль.

— Нарешті, нарешті, зволили явитись. Думай тут за вас. Страждай. Вам що? Безголовому меч не страшний. А у мене план…

— Вас ніхто не примушує, — холодно сказав Хома, відчуваючи, як набридло йому бути вічним школярем.

— Чорт, і звідки ж тут дме? — Його керівник занепокоєно озирнувся. — Заздрю вашому спокоєві.

— Чиста совість — найкраща подушка, — сказав Хома, поглядаючи вгору.

— Слухайте, — й собі глянув туди керівник, — а у вас там нікого?..

— Ні, — сказав Хома, показавши очима вниз. — Тільки там.

— Ну, тоді нічого не розумію. Звідки дме? Хоч би вікна позаклеювали. Нежить замучує.

— А ви каланхое в ніс капніть, — порадив Хома.

— Так, зрозумів, — пробормотав керівник, шанобливо озираючи Хому, й витяг з "дипломата" дрібно списані папірці. — Ви в усьому звинувачуєте мене. Сам завів, сам виводь, хе-хе. А ви мені подобаєтесь…

Ось тут деякі мої думки. Так, дрібнички. На дисертацію вистачить. Для себе беріг… Значить, кажете, бере він кийок та як учеше козу… Ну, психолог, ну, молодець! Скачи, значить, враже…

— Спасибі, але мені нічого не треба, — сказав Хома, рішуче відсовуючи милостиню. — Я сам.

— У нас сам ще ніхто нічого не зробив. У нас колектив завжди приходить на допомогу, — ядуче всміхнувся керівник.

— А я зроблю, — вперто сказав Хома, даючи зрозуміти, що його аудієнція закінчена.

— Тільки затямте: щоб було надруковано без жодної помилки. Інакше я умиваю руки.

— Вірю, — сказав Водянистий. — До побачення.

На вулиці він уперше за багато років дихнув на повні груди. Незрозуміла сила розпирала його. Він би перестрибнув зараз через триметровий паркан, пробив би власним лобом небесну твердь, поцілував би першу ж зустрічну дівчину. Тіло було те саме, а сила в нім інша.

У бібліотеці він замовив на завтра цілий віз літератури. Зманіжена бібліотекарка кисло приймала від нього бланочки, щось невдоволено бурмотіла під ніс, та, коли зустрілась поглядом з Хомою, ожила, ніби її ввімкнули в електричну мережу. Ручка забігала, телефон задзвонив, і вона кокетливо проспівала:

— Ми вас чекаємо завтра. Зранку все буде. Як для вас…

З бібліотеки Водянистий рушив до універмагу.

На поверсі "Все для жінок" йому вдалося придбати все для жінок. У взуттєвій секції на нього чекали португальські чобітки. В кутку він натрапив на візок, з якого тільки-но почали давати фірмові сукні. Нарешті, помулявшись, він зайшов до секції жіночої білизни. З повагою озираючи ціни, він розгублено блукав поміж пеньюарів та іншої дещиці. Хома ніколи не гадав, що гарні жінки такі недешеві "в експлуатації". Незнайомці треба було щось незвичне, повітряне, як вона сама. Для такої нічого не шкода. Але що вибрати? Хома ведьмідькувато тупцював серед цього білопінного моря. Та до нього вже пливла розкішна капітанша секції:

— Вам що, молодий чоловіче?

— Та… одяг для нареченої, — видушив з себе.

— А яка вона?

— Така, як ви в свої сімнадцять літ, — зненацька для себе мудро відповів Хома.

І йому дібрали цілу в’язанку барвистих пакетів.

— Ех, сама б заміж за такого лицаря пішла, — кокетливо усміхнулась завша. — Запросите на весілля?

Хома пообіцяв. Видно, щось нове оселилось у ньому, бо все йому вдавалось саме собою. Можливо, безглузда, щаслива, наївна посмішка? Він знайомився з дорослими людьми так швидко і безпосередньо, як діти з дітьми. І ці контакти дарували з’єднаність з усім світом, де терен дарував ягоди без колючок, де душі ще не одяглись у кору відчуженості.

З горою пакунків, надзвичайно втішений собою, хмільний від любові до людей, Хома подався з магазину. Він уявляв незнайомчине обличчя і

світився від того внутрішнім сяєвом. Проста істина спала йому на думку: дарувати — то примножувати. Адже клітина, ділячись навпіл, водночас і примножується.

Під входом в універмаг на гранітному цоколі сиділа зморшкувата старенька й мовчки, тужливо дивилась на магазинну метушню. Вона щось говорила до людей, губи її дрібно ворушилися, але ніхто в багатомільйонному місті її не чув. Під цим журливим поглядом Хома аж спіткнувся:

— Чого вам, бабуню?

Бабуня зашелестіла щось про своє життя, про старість, горенько, лихих синів та невісток, а потім, глянувши Хомі просто в душу, безнадійно додала:

— Вийшла оце з лікарні, а додому доїхати немає за що.

Іншим разом Хома б тільки скривився, а тепер рішуче вийняв з кишені металевого карбованця, думаючи: як же іноді просто можна допомогти людині. Знайте мою доброту.

Він сів у тролейбус, озирнувся, як би клацнути талончик, коли раптом у передні двері посунула ще старіша, ще ветхіша бабуся з благеньким вузликом. Хома протер очі. Це була зовсім інша бабуся. Вона стояла посеред салону і шелестіла про своє життя-буття, про старість і молодість, казенний дім та діточок. Чиста публіка в салоні, чудово знаючи, чим усе це скінчиться, зацікавлено заглядала у вікна.

— Оце виписалась з лікарні, а додому добратись ні на що…

Хома полапав себе по кишенях і видобув звідтіль пом’яту трояку. Розлучатись із нею було важче, ніж з карбованцем. І Хома не без

приємності подумав, що він не тільки добрий, а й сміливий, бо всі інші сидять, ніби їх не стосується.

Та в підземному переході перед самісіньким будинком Водянистий мало не позадкував. З тунелю на нього сунула зігнута патерицею, вросла в землю стара. Голова її похитувалась, буцім вона увесь час казала смерті: "Ні, ні, ні". Хома глибоко дихнув і пішов назустріч. В кишені лишався рстанній червінець. Бабця пронизливо глянула на нього чорними молодими очима:

— Вийшла оце з лікарні, а додому ніяк добратися… Водянистий по-філософськи зітхнув і вручив червоненьку старій.

— Їдьте на здоров’я.

— І воздається тобі, — благословила його бабця й посунула далі.

А Хома подумав, що він не лише добрий, сміливий, а й самозречений.

Відчинивши двері, він з грюкотом розсипав пакунки по підлозі. Але ніхто не зустрів його — в квартирі було тихо. Лише міною уповільненої дії цокотів будильник та дзьобала раковину на кухні вода.

Оце так маєш. Втекла… Водянистий зблід і знеможено сів на стілець. Усі його жертви виявились марними. Хома віддав усе. Та що, зрештою, він може їй дати? Сірий середнячок. Це ж треба — ввалив дурно стільки грошей? А вона втекла. Покинула його і втекла, бо ж не житиме це мінливе полум’я з Водянистим. Їй треба іншого, який зірки з неба хапає. Крижаний холод поповз по Хоминих жилах, ухопив серце, спустошуючи весняну розквітлість, мов невблаганний наступ великого льодникового періоду.

І раптом чиїсь теплі долоньки обхопили його очі. Пустотливий дзвоник сміху закалатав над вухом.

— Вгадай хто?

Й Хома змертвілими губами слухняно, злякано перелічив:

— Віра?.. Надія?.. Любов?..

— Любов… любов, — ніби щось пригадуючи, здивувалась собі незнайомка. — Я — любов.

Водянистий поволі повернувся до неї, відчуваючи, як наростає в голові грізний морський прибій кров’яного надвисокого тиску, котрий розвинувся в нього од вічних неврозів, розриву між високими запитами й куцими можливостями, й став перед нею навколішки:

— Не жартуй більше так, я не витримаю… розумієш? Вона закусила губу, ніби втямивши, що необережно торкнула якогось високовольтного болючого нерва, котрий зв’язує всіх людей на світі. У глибині її очей заронились великі дитячі сльози. Вона хтіла трішки налякати його, але тепер злякалась сама.

— Та вже буде… Заспокойся. Ну, ну, піджак промочиш, — Вже Хома тепер лагідно гладив руде полум’я її волосся, котре ледь пахло далекими осінніми димами.

І сталася та хвилина, коли після короткого дощику знову визирає сонце, коли мир і гармонія приходять на землю.

Утерши очі, вона всміхнулася й сховалась за відчиненими дверцятами шафи. А там радо, як звичайна жінка, зашелестіла целофаном. Хома сидів, чесно відвернувшись до стіни, аж допоки вона покликала його:

— Дивись…

Він обернувся і побачив вишукану, зовсім чужу вродливицю, в очах якої була земна вдячна любов. Любов до нього:

— Спасибі, я ніколи не мала людського вбрання.

Уночі білий лелека вхопив Хому за костюм-трійку й поніс над болотами і мочарами, нетрями і ярами у рідне його сільце з новим клубом й старими людьми. Упав Хома з портфелем посередині вулиці, озирнувся і жодного знайомого хлопця не побачив. Підсмикнув він закордонні твідові штани, поправив краватку і подався через перелази до рідної хати. Спрага його мучила, жорстока невідступна спрага. Усі ті гіркі й солоні речі, котрі він з'їв за життя, сушили тепер Хому. Чорнів він, скручувався в сухий лист на відчахнутій гілці, знемагаючи од червневої спеки. Хоч би крапелину ласки, хоч крапелину втіхи, материне напутнє слово. Постукав він у дім, а там — пустка, вікна хрест-навхрест забиті, стежки споришем поросли. Бачить: і на чорній стрісі густий бур'ян стирчить, двері коріння пустили, в землю вростають, кручені паничі просто із стін тягнутися.

— Ей, є хто живий? — змертвілим голосом запитав.

— Вий, вий, вий, — наче з порожньої діжі відповіло.

Подавсь Хома до колодязя, глянув униз — світиться в чорній смолі висока денна зірка. Віками її черпали. Крутнув він іржаву корбу, вгрузло відро в чорну смолу. І потяг Хома неймовірно важке цебро вгору. Спрагло припав губами до в'язкого зеленкуватого мулу, сьорбнув раз, другий — і відчув, що ковтає загуслу гірко-солону кров землі. Відсахнувся і застогнав:

— Пити, пити.

Прочалапали повз нього чиїсь босі ноги, зашуміла на кухні вода, і припав він до кварти спраглими губами.

— Пий, мій любий, пий.

А уранці Хома прокинувся від густого запаху кави.

— Вставай, милий, вставай, тебе чекають великі справи, — зазирнула в кімнату незнайомка в ситцевому домашньому халатику.

Водянистий підхопився на рівні ноги, розуміючи, що й справді в нього настає нове життя. Завтра розпочиналось сьогодні. В умивальнику він довго пирскав, гартуючи свою волю. Потім чисто поголився не електричною, а справжньою бритвою і ретельно зачесав рідке волоссячко наперед. І враз побачив, що це і є та особлива прикмета, за якою всі його впізнають. Такий лоб не ховати, а показувати всім треба. Таж він перший лисий у їхньому селі.

Незнайомка в цей час залюбки драїла кальцинованою содою старий баняк. Легенькі крапелиночки виступили на її чолі. "Моя ти хороша", — з гострою ніжністю подумав Хома.

— Це ти, коханий? — любісінько пригорнулась вона до нього. Я така щаслива з тобою. Увесь час, мов у сні. І боюсь прокидатись, бо постіль у мене біла-біла, холодна-холодна…

— Давай не будем про це, — стривожено притулив її голівку до грудей Хома, — Нам добре разом — і не треба ні про що таке загадувати, Усе буде добре.

— Так, буде, — повторила вона й відразу заспокоїлась.

Усе в квартирі нагадувало тепер, що тут порядкують моторні жіночі руки. Слоники вишикувались за ранжиром. На поличках з’явились ажурні серветки. Навіть давно і вщент висохлий, як кізяк, кактус за ці дні набряк, зазеленів і викинув збоку огірковий пуп’янок. І яким це еліксиром вона його поливає? Хома чогось згадав, як мати залишала на

ніч воду в ночвах і тією настояною на зорях водою напувала корову, аби та давала більше молока. У всякому разі, то була не просто вода.

За столом заклопотана незнайомка підливала кави, наказувала Хомі, що купити по дорозі додому, висмикувала з-під носа газету, аби не псував очей, словом, цілком вже увійшла в роль молодої дружини. І Хома, осягнувши цілющу необхідність тієї дитячої гри в сім'ю, як перший виток спіралі її повернення в колишнє життя, з усіх сил підігравав їй. Адже й любов — це велика умовність, яка стає матеріальною плоттю тільки тоді, коли так щиросердно хочуть обоє. І Хома відтепер зажив у цьому ірреальному світі, де паралельні лінії життя двох людей врешті-решт обов'язково у майбутньому мали перетнутися. Він вірив у це, як кожен у своє неминуче щастя.

Завтра розпочиналось сьогодні. Солодко нили м'язи в передчутті роботи. Якби Хому ниньки впрягли в плуг, він би проорав борозну через увесь світ. Від нервового збудження тіло стало легким і невагомим. Він нетерпляче тупцював перед порогом, доки дружина закушкувала його в шарф, наказувала дихати носом, бо застуджуватись аж ніяк не можна, й виривавсь із її рук, мов неслухняна дитина. До щастя вела світла, морозяна дорога.

Але на галереї його знову перестріла Роза Семенівна. Водянистий послизнувся на рівному місці.

— Бон жур, старий, — сказала вона, пускаючи Хомі в обличчя ментоловий димок. — А ти її не любиш!

— Як це? — не второпав Водянистий.

— Якби ти її любив, ти б давно подарував мені перуку. Мені тільки перуки не вистачає для повного щастя. У всіх є, а я що — лиса?

— З якого б це дива? — наїжачився Хома.

Ця стара карга надумала його шантажувати.

— Бо інакше я сповіщу куди слід, за нею приїдуть і заберуть. І не бачитимеш її як своїх вух.

— Ні, ні, — відступив Водянистий. — Що завгодно, тільки не це. Буде вам перука, буде.

— Ану присягни. — Роза Семенівна витягла з муфти сіру книгу.

Хома приклав до неї тремтячу руку і з-поміж розчепірених пальців прочитав назву "Карний кодекс". То була книга законів людського буття.

— Вільний, — презирливо сказала Роза Семенівна. — Бери лопату — іди копай.

"Боягуз", — лаяв себе Водянистий, спускаючись східцями. І розумів, що вчинив правильно, раціонально. Адже він боявся не лише за себе, а за їх любов. Але сором шмагав його по щоках березовим віником. В житті все було складніше.

Сніг смачно рипів під ногами, дерева стояли в пінопластовому інеї, дитяче сонце витинало до землі свої промені — і Хома заспокоївся. Що важить маленький компромісик у великій справі?

В бібліотеці він зайняв звичне місце, задоволено оглянув стоси замовленої літератури й тут, у примарному гігантському книжковому мозку, штучному п’ятиповерховому інтелекті, в його надрах Хому знову охопило дивне п’янке полум’я натхнення.

Він роздував горно в занедбаній сільській кузні, де на кілочках по кутках мертвим залізяччям збирались його знання: стоптані підкови цитат, іржаві борони класифікацій, жмутки логічних зв’язок, важкі штиби аксіом, цвяшки визначень. Усе те раніше він місяцями тулив

докупи, притасовував, винаходячи страхітливий велосипед на гнутих обіддях. Але тепер він кинув усе те у вогонь, вдував міхами свіже повітря, розпікав, розжарював, готуючи небачений сплав, дамаську сталь, секрет якої знали старі майстри. І коли те сплелося в огнистий клубок, він вихопив його на ковадло і навідліт, із хеканням почав кувати фантастичну річ, яка дивувала його самого, сміючись і горланячи від захвату, з кржним ударом впевнюючись, що здивує нею увесь світ.

Кров бурхала в скроні, Хома не встигав відкладати списані, ще гарячі аркуші, втирав чоло рукою, хапав розкритим ротом кисень, потойбічним зором оглядав темні стіни і знову брався до роботи. Він добував руду з книжок, бачив крізь палітурки самого автора, забігав поперед його пера, бо ухоплював політ його думки. Але тепер через незнайомку він бачив саме життя, його складні психологічні закони і вкладав його в працю.

Пругка сила сповнювала вітрила, хвиля захльостувала палубу, а рвійна Хомина душа ось-ось мала сягнути берегів невідомого материка, на який ще не ступала нога людини. І першовідкривач розгонистим почерком, ковтаючи літери, заповнював вахтовий журнал, знаючи, що переможців не судять. Його гнали вперед відвага й любов тендітної незнайомки із сповненими віри очима.

Водянистий не чув, як перемовляються між собою бібліотекарки, намагаючись вгадати, що з ним трапилось, бо не впізнали було Хому. Очі його горіли підземним вогнем. І якби хто торкнувся чола, то опікся б. Сонце за вікном сягнуло зеніту й почало падати. А коли стрілка електричного годинника стрибнула на дев’яту, коли бібліотекарки, порадившись, запропонували йому бутерброд, Водянистий, щось згадавши, розігнувся, ґречно подякував і полетів додому, де в тихій гавані на нього чекало щастя.

Він підтюпцем хтів проскочити галерею, але в темноті за білизною його вже чатувала Роза Семенівна:

— Де моя перука?

Багряна цятка папіроски націлилась йому в перенісся. І Водянистий загостреним зором побачив, що зовсім не перука їй потрібна, а його темний страх, котрий вона пила з нечуваною втіхою. Хома озирнувся і поманив її пальцем. Зацікавлена Роза Семенівна грайливо підставила вушко:

— О, тет-а-тет?

І тоді Хома ухопив її товстими пальцями за це волохате вухо й тицьнув під ніс здоровенного червоного кулака.

— Між нами дівчатками. Ще раз пискнеш — повішу на отій мотузці догори ногами.

І Роза Семенівна, не пискнувши, розчинилась у пітьмі.

А вельми втішений собою Хома кинув незнайомці з порога "привіт", недбало жбурнув портфель на диван і пішов мити руки. А відтак він, захлинаючись, розповідав, як спустив Розу Семенівну із східців, заїдав промову борщем, гордо випинав груди од власної відваги. Потім пив міцний чорний чай перед телевізором, переповідаючи незнайомці усі свої новини і тривоги, казав, що написати працю він, звичайно, напише, але жодна друкарка не візьметься таку купу матеріалу впорати за місяць. Незнайомка в’язала на шпицях новий светр із випраних ниток й лагідно кивала на знак згоди і співчуття. Та з її співчуття кожуха, далебі, не зшиєш. І Водянистий говорив гостро, надривно, жаліючи себе до сліз, відчуваючи увесь трагікомізм ситуації, всю безглузду, смішну безвихідь, у яку він потрапив. Винахід був у голові, а голову до паперів не підшиєш. Про це він і казав з гіркою іронією, кепкуючи з себе, але так, щоб вона добре зрозуміла, як зле іноді доводиться справжньому творцеві, які їх терзають стреси.

Шлях його пролягав полем, устеленим зубчастими боронами. Після програми "Час", насилу розклеплюючи набряклі свинцеві повіки, Хома заправив в "Ундервуд" перший аркуш і вказівними почав клацати вступ. Й тоді незнайомка несміливо запропонувала — може, вона спробує.

Водянистий недовірливо гмикнув, але місцем поступився: хай грається.

І тут на його очах явилось диво. Вочевидь, моторні рефлекси збереглися в ній напрочуд глибоко. Бо друкувала вона в тому ж темпі, як він говорив. А коли він секунду м’явся, підшукуючи потрібне слово, вона нетерпляче позирала в його бік. Хома підозрював, що вона вибиває тільки неосмислену музику його мови. Та, зазирнувши в готовий аркуш, відзначив, що там не було жодної помилки. І граматика десь глибоко жила в ній. Так без жодних правил знають значно тонше за дорослих, відчувають її діти. Вона на ходу встигала правити Хомині стилістичні неоковирності, із громіздких наукових конструкцій складала легкі міцні містки. До дванадцятої вони завершили півтора десятка аркушів, на що обачливий у прогнозах Хома сподівався хіба в щасливому сні.

Ось так і пішло далі їхнє життя, перетворившись на один довгий-предовгий день, життя галерне, каторжне, від якого дзвеніло в голові, хотілося впасти на землю, загребтися в снігову ковдру, заснути, але доводилось повзти, пробиватись на той бік земної кулі. Пройти крізь глину, базальт, магму, пекло, щоб виповзти на світ вигартуваною істинною людиною, яку зробила тільки праця.

Й, ніби подаровані в подяку бабусям, забуяли в Хомі і доброта, і сміливість, і самозреченість. И уся ця трійця впряглась у його роботу і помчала до заповітної мети.

Хома ласкаво, але нещадно експлуатував і себе, і незнайомку. Вона до півночі клацала на машинці, під яку довелося покласти складену вчетверо ковдру, аби не заважати сусідам, а він сновидою блукав поміж

стільцями з з чашкою диво-чорної кави, тер скроні, пив раунатин кінськими дозами і диктував, диктував, диктував. Інколи вона не розуміла очевидних речей, Хома починав пояснювати, що це просто, як сарай, але сам заплутувався І мало-помалу збагнув, що аксіом нема. І кожну, як любов, треба доводити заново самому.

А вранці, коли він ще спав, по-дитячому плямкаючи губами, вона тихцем поралась на кухні, готуючи йому омлети, присмачені зеленим кропом, котрий висіяла в квітковому горщику. Хома уві сні здригався, морщив чоло, бо й уночі працював. "Вставай, мій милий, — кликала вона. — Тобі пора". Й Хома вставав, снідав, механічно чмокав її в щоку і летів у бібліотеку. А вона лишалась на хазяйстві, як і належить дружині творця.

Увесь той жіночий, дбайливий розум підсвідомо, ніби в крові, завжди жив у ній, прокидаючись разом з нею, вдягаючи фартушок і ступаючи на кухню. І кожна крапелиночка цієї жіночої крові несла в собі всю інформацію про тисячолітню жіночу долю, бо умовні рефлекси з часом переростають у безумовні, як дитячі звички — в характер.

Її короткозора пам’ять, мов світло ближніх фар, і досі вихоплювала найбезпосередніші предмети і зв’язки: плиту і горщики, Хомині непрасовані штани і його брудну сорочку, "нашу" працю, яку їм обов’язково треба завершити до кінця місяця, — тільки найближче. Цей малий підабажурний світ довгих зимових ночей тримав її в своєму колі, як кожну заклопотану сім’єю жінку, котрій ніколи підвести голови. Світло цих фар кволо губилось у густому тумані, не в спромозі вихопити із світанкової імли те, що буде попереду, за найближчим поворотом, проте й назад, у той страшний, крижаний день, звідки вона втекла босоніж, незнайомка ніколи не озиралась.

Як билина серед трави, очеретина в плавнях, дерево в лісі, птаха в зграї, камінь серед каміння, вона не вирізняла себе серед інших, будучи грудкою величезного світу, який складають гори і води, люди і звірі, живе й неживе.

Вона перетікала з однієї форми існування в іншу так вільно, як вода з гірського ручаю в жбан, із руху в спокій, як дощ із коріння в рубінове виноградне гроно і п’янке вино. Коли вона сиділа за машинкою, то ставала Хомою, друкованими його думками. Коли дивилась у вікно, то ставала двірником, котрий весело скидав з даху ненависний їй сніг. Та коли дивилась у дзеркало, то бачила озеро, мінливе і непостійне своє зображення у воді і здивовано питала: "Хто се… Де мої зелені коси?"

Хома приходив з роботи п’яний від утоми, світив у темряві червоними очима, буркав під ніс, що він більше так не може, що приїдуть і заберуть його, але за вечерею поступово відходив, дивлячись на світле, чисте личко, яке так хотілось погладити… Та розслаблятись було не можна, і замість цього яін питав: "Ну як, вичитала вчорашнє?"

У їх квартирці поступово завелись цілі джунглі — кактуси, квіткове насіння він щовечора приносив з базару, але чому те все росло, буяло, лізло на стіни, як з живої води, — пояснити не міг. Коти блукали в цих джунглях, мов кімнатні тигри. Неповороткий Хома теж відчував себе в цій обстановці дикуном. Незнайомка вела довгі розмови з вислячевухою опунцією, вмовляючи її поскоріше розквітати, і взагалі з усіма рослинами говорила як з живими, як з подругами. Що ж, хай тренується, гадав собі Хома, поновлює мовну практику.

В ті диявольські дні особливо задумуватись над усім цим було ніколи. Він біг вузьким тунелем тротуару на роботу, засідав у бібліотеці, писав, перегорнув догори дном усі архіви, а вона варила йому огнисті борщі, годувала котів, котрі обсідали її, мов горобці тополю.

Кілька разів Хома пробував вивести незнайомку на вулицю, вмовляв бути розумницею, вона ніби погоджувалась, але перед прямокутником дверей вклякала, безтямнІла, буцім її збирались вести у смертельну білу операційну, звідки вона колись утекла, промерзнувши до самого серця.

І, звичайно ж, Роза Семенівна нашептала їхній хазяйці, що Хома привів у помешкання якусь ненормальну, котра людей боїться, ні з ким не вітається, і невідомо, чим вони там займаються, бо кріусу не чуть. А це дуже небезпечно. Хазяйка, астматично дихаючи, прибула з інспекцією і, на Хомин подив, відразу ж знайшла спільну мову з незнайомкою. Вони детально обговорили здоров’я кожного кицюнчика, їх меню та любовні справи. Стара ревниво споглядала, що чорний ситий пестунчик мовби більше горнеться до молодої господині, але, зрештою, й те їй сподобалось. Хому було послано за свіжим піском у ящик, а по тому вони мирно пили чай з кренделями, спостерігаючи, як у протилежному вікні з-за фіранки червоною дулькою стирчить ніс Рози Семенівни. Після свого повного фіаско вона вилітала на вулицю зі сміттєвим відром тільки серед ночі.

У бібліотеці Хома, звертаючись до дівчат, перестав жувати жуйку, а говорив ясно, впевнено, знаючи, що йому не відмовлять, дивився просто у вічі — і зухвалі бібліотекарки почали соромливо опускати перед ним вії, белькотати милі нісенітниці, червоніючи, мов десятикласниці. Навіть тінь у Хоми стала чорнішою, вищою, плечистішою. А одного разу Хома зовсім випадково почув їхнє перешіптування:

— Що з ним? У ньому прокинувся мужчина… Я його боюсь… Він такий мужній…

— Так, так, не те, що наші міські, заморожені… Це стихія, сила… Натуральний мен…

І це надзвичайно втішило Хомине самолюбство. Він випростався, вітався в коридорах холодним енергійним кивком ділової людини, яка робить важливу справу. І невідомо чому всі на кафедрі стали бачити його здалеку, притримували за ліктик, говорили різні хороші речі про те, що він, порівнюючи з іншими, великий працелюб, самородок, й не треба впадати у відчай, що начхати йому на усілякі викрутаси заздрісників. Що справжній талант собі дорогу проб’є. Що вони вірять у нього. Хороші люди є скрізь. Тільки чорне на білому видніше.

В одній із старих книг Водянистий вичитав, що наші далекі пращури людську душу уявляли у вигляді мацюпусінького чоловічка, котрий живе десь під серцем. І коли той смикав своїми крихітними ручками і ніжками, потирав долоньками і боявся, тер очі і тримався за живіт, то, скоряючись цим біострумам, велика людина бігла і лізла на дерево, полювала, ділила здобич і молилась, ридма ридала і реготала. І ця душа, як вірили пращури, важила в кого сім, в кого десять грамів, а у вождів — і з п’ятнадцять. У ті завантажені, знервовані дні в Хомі важчала і росла з кожним сходом сонця нова велика душа, наливаючись любов’ю і тривогою, болями і турботами всього нашого світу, і вищав, не поміщався вже в костюм-трійку і сам оновлений Хома.

Він, сам того не помічаючи, зріс у своїх очах, випростався, перебрав ґречні манери. Він усім люб’язно поступався чергою, але тепер його неодмінно пропускали вперед. У нього раптом виявилося багато безкорисливих друзів, котрі по-приятельськи запрошували його на іменини, вечірки, цікавлячись, що це він пише. Одного дня Хома поліз за словом в кишеню, а виявилось, що там лежить власна оригінальна думка. Її помітили, і хутко вся кафедра передавала цю новину з вуст у вуста. Дійшло й до керівництва.

Аркушики на календарі невблаганно жовкли і опадали. За машинкою засиджувались тепер далеко за північ. Водянистий, говорячи, засинав, і слова, мов сонні солдати, розбрідалися полем. Тоді вона клала його важку руку собі на плече й ледь одводила в постіль. Губи його ворушилися. Інколи він з подивом починав бачити, що біля нього зовсім нова незнайомка, але зосередитись на тому було ніколи.

На початку березня в нуль годин сімнадцять хвилин останній аркуш виповз із машинки. Хома взяв його, прозирнув на світло і побачив електричне сонце. З цього приводу було влаштоване маленьке свято. Водянистий засмажив на сковороді яєчню з десятка яєць, а вона принесла слідом пляшку болгарського з холодильника. Вони розлили той крижаний напій перемоги по склянках, цокнулись і випили на брудершафт. Під цей дзвін десь у високості і з’єднались їхні душі.

Водянистий, тремтячи від збудження, ще не вірячи в перемогу, цілував їй руки, кожен бідний пальчик окремо, а вона ласкаво гамувала його, щоб не розбудити сусідів, і вся світилася від радощів за нього. А Хома говорив, що всім, всім, всім зобов’язаний лише їй, що це вона відкрила йому очі. Що на свої кандидатські купить їй корзину найдорожчих у світі гвоздик на міському ринку, а вона прохала не робити дурниць, бо на весну в Хоми немає пальта, та й на захист треба дещо залишити. Жовте сонечко під абажуром зігрівало їх маленький затишний світ майже до ранку.

А уранці вона примусила його наваксувати черевики, вдягти новий костюм й побажала: "Ні пуху". Хома вирвався і на ходу крикнув: "К чорту".

Його керівник, доцент Половинчик, сидів на кафедрі в дублянці, потираючи потилицю і сякаючись у метровий носовик:

— Збожеволіти можна, ані щілини, а дме.

Водянистий поклав перед ним теку з дисертацією. Той злякано відсахнувся:

— Не підходьте близько, ви з морозу. — І кисло додав: — Чую, свіжі віяння. Хочете здивувати світ? Хома незворушно кивнув.

— Ой, не можу, ой, зараз чхну, ой, у носі закрутило, — замахав руками керівник, відганяючи Водянистого. — Обережно, я заразний.

— Розумію, — сказав Хома.

— Ну, може, тоді ви скажете, звідкіль дме? — закрутив тонким носом керівник. — Нічого не розумію. ВАК зовсім знахабнів. Таланти їм подавай. Сірятини, бачте, не треба. Ой, ой, не можу… І звідки дме?

Водянистий послинив пальця, поставив сторч і тихо сказав:

— Згори.

— Ну от, так я і думав. — Керівник втягнув голову в плечі. — Ніде не сховаєшся.

— Щоб дійти до джерел, треба йти проти течії, — раптом сказав Хома, погано розуміючи сам себе, з розбійницькою відвагою, вперше в житті зважуючись на якийсь виклик долі.

Він віддавав дисертацію в чужі руки, мовби власну, виношену під серцем дитину. Натомість лишалась порожнеча. У глибині свого єства він вірив у нечуваний, небувалий успіх, тріумф. Але й смерть його праці віднині означала його власну смерть. Він ставав або генієм, або рядовим автоматичним пером у легіоні автоматичних пер.

Не хотілось навіть думати про це.

І Хома став чекати вироку. У спорожнілу душу почали внаджуватися потерчата сумнівів. Вони шкрябались у двері, світлячками бігали попід вікнами. А що коли він повний нездара? А що коли то хвора маячня? А що коли в нього тицятимуть пальцем — зовсім того. І той шалений виснажливий місяць став здаватись Хомі раєм. Тоді внутрішній тиск урівноважував зовнішній. А тепер його облягала багатотонна тривога, розламуючи череп, заглядаючи в очі зловісними підводними виплодами.

Тим часом довгі вечірні сутінки вже поволі наливались весняною синькою. Та синька густими калюжами застигла в дворі, звисала з дахів пудовими бурульками. Підопічні Хомині коти занервували в квартирі, дерлися на портьєри, вимагаючи свободи. Водянистий випускав цей живий клубок на вулицю, з жахом думаючи, що сусіди знову будуть лаятись. І справді, коти до півночі гримкотіли по дахові, вивертали з корінням грибки в пісочнику, перекидали лави в дворі, дзеленькотіли

пляшками, горланили ненаських котячих пісень під гітару. "Хулігани", — обурено верещала, висунувшись у кватирку, Роза СеменІвна. Хома, звичайно, гіперболізував. А може, то й справді були п’ятнадцятирічні хулігани й хуліганки, котрі збирались щовечора на дитячому майданчику, вчились палити і цілуватись, ненавидіти і любити.

Цими тривожними вечорами Хома зачинявся од світу на три замки, вмикав настільну лампу і, перекриваючи внутрішні сумніви, уголос читав незнайомці своїх улюблених древніх авторів. Вона зачаровано дивилась на нього прозорими очима, де зимовий лід уже підтавав, ось-ось обіцяючи виплеснути весняні води. Від цього погляду Хома нітився й почувався ніби в чужій піжамі. Він знав: коли та крига скресне, вона побачить усю голу правду про нього.

Хома знову повертався до товстої мудрої книги, читав про дивні речі — назавжди втрачену єдність людини і природи, віру древніх у духів хліба, дерева, тварини. Ті духи спали з людьми й народжували спільних дітей, прокидались і вмирали разом з природою. Хома пояснював, що усе те— ненаукові дрібниці поетичні метафори не варті уваги, але вона слухала, не зводячи з нього розширених зіниць.

— Дивно, — казала вона, беручи до рук ту книгу. — У давні часи люди вірили, що в кожного дерева є своя душа, а тепер ні. Чому?

— Не вірять, бо все знають… — почав був Хома.

— А якщо чогось не знають, то в те не вірять?

— Це занадто, — сказав Хома.

— А може, та віра й рятувала природу. Адже один сусід не міг так просто взяти сокиру і піти рубати іншого сусіда, бо йому холодно. А ти чув, як скрикує, падаючи, смерека, з яким зойком розчахується навпіл під своїми рясними плодами груша? Як ухкають трухлявими голосами

сови в дуплах? Як тужить за цвітом калина? Чи знаєш ти, як холодно стояти босоніж на морозі?

В очах незнайомки знову заснували чорні тіні, підкрадаючись з-за фотопавільйону, щоб знову приморозити її до землі. Він рішуче ступив до неї, сховав її бідну голівку на своїх дужих грудях і почав гладити руде волосся, повторюючи:

— Заспокойся, не треба.

— Більше не буду, — схлипувала вона. — Воно само…

— Розумієш, — авторитетно почав Хома, — по-моєму, книга — то і є душа дерева, де все записано.

— Справді, — гортала вона фоліант. — Ось і сторінки шелестять, мов опале листя. А між палітурок живуть голоси. Вони вилітають звідтіля увечері, коли приходиш ти. У книзі з’єднано душі людини й дерева.

— У тебе жар, — стурбувався Хома. Хворій уяві незнайомки, вочевидь, не можна було давати такої потрави. Адже вона все приміряла до себе, переселялась у все, що бачила. — У тебе нездоровий блиск в очах. Ти перевтомилась. І навіщо сльози?

— Це хороший блиск, це я відтаю, — сказала вона і потерлась об Хомину шорстку щоку. — Ти такий розумний-прерозумний, високий, красивий. І я люблю тебе. Поцілуй мене міцно-міцно.

— Ти що? — Хома Водянистий, не в спромозі втямити ці миттєві перепади жіночого настрою, злякано відступив. — Тепер, у цей відповідальний період?

— Воно не вибирає, коли приходити…

— Ні, ні, тільки не зараз. — Хома тужливо, тверезіючи, думав, що вона ось-ось має прокинутись, розклепити очі — і тоді в безжальному денному світлі видужалого розуму побачить цю плюшеву кімнату, затхлу кухоньку з тарганами, облуплений ящик з піском і його, Хому, вайлувату істоту із слідами заїдів у куточках вуст. Кохання ж сліпе. Незнайомка жила з ним у цьому маревному світі, маючи його за когось іншого, вигаданого, якого не бачила так, як не помічають окулярів на носі. Звикають, як до щербатого скла. Вона пройшла з ним один квартал життя — найщасливіший, і хоч як Хома хотів її одужання, він тепер панічно боявся його. Хай усе йде, як і йшло.

— Давай пити чай, — сказав він, ставлячи книгу на полицю.

Вони пили чай з ванільними сухарями, про щось говорили, відчуваючи в повітрі високовольтну напругу, опікаючись пальцями при доторках, стискуючи фарфорові ізолятори. То холодна, то гаряча кров поперемінно струмувала в Хомі.

Він бачив, як відчиняється брама велетенського тропічного саду, відкривається попереду грудкувата дорога, котру наскрізь продувають злі вітри, а вони, босі, нещасні, бредуть по ній у пітьму. Але брели вони разом, притиснувшись одне до одного, підтримуючи на обмерзлих грудках, віддаючи тепло, і вона вдячно, сяючими очима дивиться на нього.

Хома міцно, до різі стис повіки і хрипко сказав:

— Уже пізно…

А коли знову зеленавою водою залляв кімнату місяць, коли телеантени на даху почали ловити сигнали із всесвіту, кімната ожила. Квітковий вітер зашелестів паперами. Хома закрутився в своєму кріслі, цнотливо примружуючи очі, бо від вікна до нього йшла прозора місячна незнайомка, дихаючи гіркуватою свіжістю весняного лісу, талою водою,

першими пролісками. Хома відчайдушно заплющував очі, думав про своє лицарство, довготерпеливість і стриманість, які вона згодом обов’язково оцінить.

— Ти спиш? Не спи… Цілуй мене. Сьогодні така божевільна ніч. Я починаю прокидатись… — Вона легенько торкалась Хоминого змореного чола розкритими п’янкими бруньками губ, вдихала у нього свою шалену молодість, своє життя.

А Хома вгрузав у крісло, вкривався терпкою вологою, з жахом думаючи про наслідки, про відповідальність, які відразу ж напосядуть на нього. Вона ж не відає, що чинить, він не може скористатись цим миттєвим настроєм, він триматиме себе в руках.

— Прокинься, коханий, поцілуй мене, — благала вона вологими жагучими вустами. — Я хочу бути як всі, як звичайна жінка. Тоді я назавжди залишуся з тобою.

Хома міркував, що це так, що це правильно, треба слухатись крові, інакше вона скипиться, розкладеться на іржу і воду, але не поворухнувся. Треба було забути все, притиснути до себе цю шовковисту очеретинку, захистити її від усіх вітрів собою, своїм тілом, та він сидів і кам’янів, перетворюючись на мовчазну, глуху, холодну брилу.

— Тримай мене, бо в мені немає земної ваги, мене кудись несе вітер, а ти спиш…

Хома подумав, що жінки від того й справді прив’язуються найкраще, але не смів, не міг посягнути на те, що йому не належить. Почнеться розслідування, його будуть тягати по інстанціях, а дисертацію підшиють до справи… Ні, ні, ні…

— Я хочу врости в тебе, наші коріння мусять сплестися, інакше все пропаде, згине, мене більше не буде, — казала вона, вдихаючи в нього любов, марно намагаючись розбудити, вивести із зимової сплячки.

А він думав, що втрачає свій єдиний на світі шанс, який природа подарувала йому, аби злитися з нею, стати живою ланкою в ланцюгу всього живого, але спав, посвистував носом, навмисне хропів, булькав, буцім смоктав щось жирне, сумирно склавши руки на грудях.

І незнайомка зів’яла, руки її опали, очі згасли, й вона байдуже, з образою сказала:

— Спи, спи, все життя проспиш, лайдаку.

Уночі лелека, важко махаючи крилами, ніби ніс у дзьобі сповите щастя, промайнув над будинком і полетів далі. Хома хотів крикнути, зупинити його, але камінний язик не ворухнувся. Скупі сльози потекли по його поораних зморшками скелястих щоках.

Уранці він прокинувся від того, що по кімнаті схарапуджено пурхає маленьке тріпотливе сердечко, з розмаху б’ючись об стіни, шиби, плутаючись у портьєрах. То заблукала синичка марно шукала виходу з душної келії. /

— Дивись, це весна прилетіла, — радісно сказала незнайомка за його спиною.

Водянистий накрив пташину своєю олімпійкою. Незнайомка довго дула в ніжний пушок, відігрівала синичку своїм диханням, нагодувала її крихтами з руки і з жалем випустила в кватирку:

— Лети.

Синиця зраділо цвіріньокнула й гайнула до подружок, котрі дружно патрали сусідське сало в прибитому на підвіконні посилковому ящику.

Того ранку незнайомка вперше зажадала вийти на вулицю.

Хома зрадів. Камінь спав з душі. Вона нічого не пам’ятала. От і добре. Навіщо ускладнювати й без того складне життя? Все буде ладком, мирненько, спокійненько. Навіщо занадто гаряче і занадто холодне, коли є тепле.

— Підемо на пташиний ринок, — попрохала вона. — Мені так не вистачає щебетання. Воно завжди стоїть у мене у вухах.

Хома подумав, що у неї теж, либонь, негаразд з тиском. І тут у двері пронизливо, невідривно подзвонили. Водянистий, неначе мікроб під електронним мікроскопом, заметушився, шукаючи, куди б подіти незнайомку, але вона вже сама, презирливо всміхнувшись, ступила в шафу просто крізь зачинені дверцята.

На порозі стояв міліціонер, ввічливо тримаючи під козирок:

— Тут надійшов сигнал.

— Який, про що? — сполотнів Водянистий, боковим зором спостерігши, як гойднулась фіранка у вікні навпроти.

— Та на ваших котів. Вони своєю поведінкою порушують розпорядження міськради:

— Яке ще?

— А те, що після одинадцятої вечора в будинках має бути тиша. Прошу дотримуватись порядку. Ми зобов’язані реагувати на скарги.

Хоча, — міліціонер приязно підморгнув Хомі, — я їх розумію: весна! Бувайте здорові.

Надворі й справді була весна. Двірник огородив мотузкою двір і збивав з даху здоровезні бурульки. Крижані бомби обривались і вибухали внизу Іскристими друзками.

На вулиці незнайомка спинилась, ухопившись за Хомине плече:

— Зачекай, я зовсім сп’яніла.

На них озирались. Зустрічні молодики нахабно намагались зазирнути незнайомці у вічі, не звертаючи ніякої уваги на Хому. І той жахливо, до нестями ревнував, розуміючи, що він безкоштовний додаток до неї, грубий ящик.

— Ідем звідсіля, ноги промокнуть, — смикав він незнайомку за рукав, намагаючись сховати від усіх свій єдиний скарб.

Лише на ринку Хома ожив. Тут пахло добре знайомим — паруючою землею, свіжою соломою, мокрим деревом, шерстю всілякої худобини. На осонні за дощатими рядами куняли акваріумісти. У блискучих скляних кулях, мов блискітки в чарівному ліхтарі, кружляли віялохвістки, вирячкуваті риби-телескопи в мотоциклетних окулярах, загадкові скалярії та золоті рибки. Хома, згадавши своїх ненажерливих котів, потяг незнайомку далі.

У пташиному царстві вони застрягли надовго. Незнайомка крутила навсебіч голівкою, безпомилково вгадуючи по співу назви пташок. "Звідки вона все це знає?" — дивувався Хома. Йому, наприклад, найбільше імпонували безвідмовні полив’яні свищики. А вона розмовляла з папугами, рахувала колінця канарок, зачаровано всотувала в себе увесь цей ґвалт, тріщання, цокання, биття крил, ніби у несамовитій весняній какофонії звуків чула голос життя.

— Тьоть, купіть синичку, — якийсь спритний, рожевощокий хуліган і двійочник торсав її за петельку. — Перший сорт, зовсім свіжі. Кербель штука.

Знайома синичка знову билась у клітці.

— Будь ласка… — Незнайомка благально зазирнула Хомі у вічі. І знову за якогось карбованця він міг зробити людину щасливою. Це коштувало так дешево. І він зробив, хоча раніше добре б подумав, перш ніж кидати гроші на вітер. Він таки дуже змінився.

— Лети на волю, дурненька. — Незнайомка відчинила дротяні дверцята.

Отетеріла синичка гайнула в небесну височінь, та, зробивши коло, знову сіла їй на плече.

— Оце так-так! — присвиснув підліток. — Я б вам, тітонько, проценти платив, якби ви зі мною на лови ходили.

На затоптаному майдані Хома прицінювався до нутрієвих шапок, бив по руках, сходився й розходився, лаючи на чому світ стоїть усіх цих спекулянтів, але нічого не збирався купувати, бо йшла весна. Він подумав про життя на землі, про асфальтовий казан міста, а далі про дисертацію та суспільний обов’язок, який тільки й тримає його тут.

На виході під парканом їх перепинив гугнявий, трохи спотворений голос. Таким могла говорити здорова, у зріст людини телефонна трубка. Але говорила людина:

— Алло, кореш, тобі пижик потрібен?

На сосновому ящику сидів сизий, з вермутом замість крові, чоловік у знаменитій, виготовленій на спецзамовлення шапці професора Забудька.

— Ні, ні, — злякався Хома, чимдуж тягнучи за собою незнайомку.

— Тоді купи собаку, дуже вчений, на газетах спить. Ану, служи.

Коростявий песик з великими вухами зіп’явся на задні лапки.

— На прийомі в начальства, — підморгнув Хомі чолов’яга і стьобнув песика ремінцем. — Голову нижче. Купіть, бо все одно втоплю.

— Купи, Хомцю, ти добрий, — заблагала незнайомка.

— Не купуйте, не купуйте, — каркнула чорна особа, влазячи між ними. — Це в нього нерозмінний карбованець. Куплять, одмиють, вичешуть, а воно назад утікає, до цього супостата.

— Чого б це? — здивувався Хома.

— Бо знає, короста, що тільки цьому волоцюзі справді й потрібен. Він ним уже десять років отут торгує.

— А ви звідки знаєте? — ще більше здивувався Хома.

— Та кому ж це нещастя, — вона кивнула на сизоносого, — окрім мене, треба.

І Хома купив. Він таки дуже змінився.

Нова думка про солідарність усіх скривджених долею вблизила світ. І те, над чим би він раніше звисока, погордливо посміявся, стало йому не смішно. Йому стало страшно за всіх тих, котрі бездушно сміються.

І найперше за себе.

Чим він кращий? Його доля теж у чиїхось руках. Хто він буде завтра, якщо провалиться з дисертацією? Теж ніхто. Бо сам — ніхто.

Хома обережно вів незнайомку назад в свій затишний підабажурний світ, увесь час відчуваючи на спині чийсь всевидющий погляд.

А на розі, біля самісінького їхнього будинку, з дірявої ринви відділилась і зашелестіла вниз страшна крижана бомба, цілячи гострим дзьобом у тім’я Хомі. Він сахнувся убік, зовсім забувши про незнайомку, рятував себе. Підсвідомо, але міцно сидів у ньому цей інстинкт самозбереження. Холодною, лискучою смертю поцілувала брила асфальт позаду Водянистого, і він помертвів, усім тілом відчуваючи, як повертається до нього багаторічний повзкий страх.

Цуцик присів, прищулив вуха, вискнув і гайнув уздовж вулиці, підібгавши оцупок хвоста. Отак у той мент, підібгавши куций хвіст, рвонула від Хоми, розбризкуючи калюжі, його напуджена змалку душа.

Ні, не до кінця, видно, вилила баба Князиха його дитинячий переляк. Сидів той страх глибоко-глибоко, закоцюблий, як малий Хома в брудній жомовій ямі того березневого дня, коли далекий фронт уже гримів за косогорами, а над ямою, у височині, над селом, над усім залитим весняною водою світом заронився пронизливий іржавий звук, що дер повітря, вив ієрихонською трубою, віщуючи катастрофу. І здавалось, зараз пролунає такий вибух, котрий підніме село, малого Хому на вершину велетенського гриба, висмоктавши все з глибокої жовтої вирви. Затуливши вуха, малий Хома з жахом чекав, коли це станеться.

Але поблизу, за повіткою, на землю гупнуло щось зовсім легке, ляснуло, мов листок на долоні, І стихло.

— Хомцю, де ти? — гукнула за хвилю звідтіль мати. — Ходи-но глянь, що іродові душі придумали.

На ріллі, репнувши від удару, лежала звичайнісінька металева бочка з-під пального, у якій були попрокручувані дірки.

Усе це миттю промайнуло в пам’яті — і як Хома, оговтуючись, не переконував себе, що нічого такого не трапилось, воно таки трапилось. Відчайдушна хоробрість того останнього місяця, така смілива, бездоганна праця стали здаватись Водянистому просто нерозумними, ідіотськими, безглуздими. Він знехтував обережністю, кинув виклик долі і неминуче мав поплатитись за це.

Ох, і навіщо він кусав простягнуту йому руку допомоги, треба було взяти ті аркушики, там все правильно, а він сам ліпив свою зухвалу, ні на що не схожу дисертацію, ще й утішався незвичністю форми, вагою змісту. Та вона ж на жодну полицю не стане. Негабаритна. Таж на нього всі в коридорі показуватимуть: "Оно дивіться — наш талант пішов".

— З-зачекай, з-зараз, — заїкувато просичав Хома, притулившись до стіни. — С-серце.

І вже незнайомка, обережно притримуючи, повела Хому додому. Він тулив голову межи пліч, шкірою відчуваючи, що ці його сумнівні пригоди всі наскрізь бачать і мовчать, аби того дьогтю накрапало в бочку побільше.

А увечері, коли він тінню ковзнув на галерею, аби винести сміття, на нього вже чатувала виряджена, як на свято, Роза Семенівна.

Вона тхнула "Бон шансом" і самовпевненістю:

— Ага, злякався! Тепер ти знову мій. І ти знову зробиш те, що я закомандую. Інакше сам знаєш…

В’язка солона слина приліпила Хоминого язика до піднебіння. Він краще мудро змовчить. Нині ризикувати не можна. Одне слово — і його нема.

— Мон амур, — пихкаючи йому димом в обличчя, чарівно всміхнулась Роза Семенівна, — ви завтра ж принесете мені базарні гвоздики, інакше до тебе завтра знову зайдуть. А у цієї твоєї не те що паспорта, імені власного нема.

Водянистий спробував просунутись з відром повз неї, але вона цупко вхопила його за вухо і зашепотіла з трагічним надривом:

— Квіти, мій пуголовочку, квіти, телятко моє покірненьке.

Уночі білий лелека вхопив Хому за сорочку й поніс над чорними дахами, разками вуличних ліхтарів, повз телевізійну вежу в ранню його юність. На берег порослої лататтям та кушіром чистої-пречистої річки, в дзвінку літню ніч на Івана Купала.

Впав Хома серед веселого гурту, посміялись над ним хлопці й дівчата, знайомі-презнайомі. Всіх він там побачив, навіть тих, хто давно вже виїхав із села. Жадана то була зустріч, бо геть усі вони ціле життя примірялись один до одного, хто далі пішов, хто краще живе. Кожен машину свою з квартирою, "трюмою та кафеллю" поперед себе припхав, аби інші побачили, чого досяг. Та не бачив того ніхто, і гинуло те марно. А зібрались усі разом — і всім ясно стало, що зовсім не добро те, а один одному вони найбільше потрібні. Людина потрібна людині.

Багаття серед галяви гріло чорне небо, зірки до червоного розпікало. Густий праліс довкола стіною стояв, а посеред нього — острів людей. І так їм весело, до смішного просто і весело було в своєму гурті,

що аж не вірилось, як просто. Усі ж свої, всі симпатію знають, ще зі школи дівчат за коси смикали, жаб ганяли. Тільки й встиг подумати Хома: "За що страждав, на що півжиття змарнував?"

Отак гуртом повечеряли пісненько, що звеселіли й почали танцювати під бубон та гармошку, жоден не встояв, навіть Хома забув про свою краватку й кренделі ногами витинав.

А далі дівчата танок круг вогнища водили, довкола заквітчаної зіллям, ромашками й сокирками дівчини — Кунайлівської цариці. І раптом Хома упізнав її буйне рудувате волосся, зелені криниці очей — то була його колишня однокласниця, котра з ним на одній парті до сьомого сиділа. Але дорослою красунею вона тепер стала, зовсім незнайома. Уся щастям, любов’ю, добром дихала разом з лісом, річковим плесом, усміхалась йому, Хомі. "Ой, дурний я, дурний", — тільки й подумав Хома.

З глибокої чаші неба падали в місячні води зорі й шипіли, згасаючи. А далі вінки потяглись від берега мерехтливими світлячками, шукаючи пари, та не знаходили, тонули в бездонних вирах.

А потім вибігла незнайомка з кола, взяла Хому за руку й повела за собою в густий ліс, в непролазні листяні хащі, через колючі ожинники. Кліпали на них із дуплистих яворів жовтими ліхтариками сови, тінями ширяли над ними кажани. Вітер пробіг небом чорною хмарою. Дерева захитались, шарпнули з місць, коріння вириваючи. Страшно, моторошно, боязко було в тому живому лісі. Здавалось, ось-ось той стовбуристий натовп зірветься кудись, збиваючись в буреломи.

Страшно, боязко було Хомі шукати людське щастя, котре розквітало тієї ночі.

— Ось воно, дивись, — сказала незнайомка і благословила його. — Іди зірви.

Далеко-далеко за гнилим глибоким проваллям зоріла квітка папороті.

"Чому я? — подумав обережний Хома. — Ще впаду, зіб’юсь, затопчуть. Нащо мені цей клопіт? Хай-но інші".

Але вона поклала руку на його плече: "Іди, іди".

І Хома тремтячими ногами рушив поміж гілля, в кров обдираючи обличчя, лишаючи на сучках клапті одягу, ліз через трухляві стовбури, як в темному кінозалі, затинався, падав, підводився, ледь здолав глибоченну яругу і зупинився над самим осердям вогню, над тим, чого завжди жадала його боязка, але неймовірно честолюбна душа.

Нестерпно запекло пальці, але вихопив він, ніби з горна, сліпучу огнисту квітку й переможно притис до грудей — "Моя!". І в ту ж мить зашипіла вона й згасла. Бо був він водянистий. І залишився у жменях чорний попіл, зотлілі аркуші.

У понеділок вранці Хома прокинувся з важкою головою. Сонячне світло різало очі, груди роздирав сухий кашель. Хома помацав мигдалини. Ще вчора він був здоровий, а сьогодні — на тобі. І де це його протягло? Звідки дме? Від кого це він підхопив?

Та роздумувати було ніколи. Водянистий знову спізнювався на кафедру, а сьогодні вирішувалась його доля — "так" або "ні" дисертації. Він глиняними ногами біг по східцях, нечемно розштовхував сторопілих студентів, ядуче дихав, але ніяк не міг піднятись вище третього поверху. Нарешті низько, до колін опустивши голову, прослизнув в аудиторію, сів на перший-ліпший стільчик і знову із заздрістю побачив, як аспірант Груєнко дістає з "дипломата" зарубіжну суху воду, розводить у склянці, а професор Забудько п’є та й прицмокує.

На Хому страшно було дивитись. Під очима виступили малинові набряки, рідке волоссячко, буцім він із жабуриння виліз, прилипло до черепа. Жіноцтво співчутливо зашепталось: "Зовсім загнали хлопця". Але пригнічений Хома тепер точно знав, що то не співчувають йому, а звинувачують. Кров бурхала у скронях, ніби висів він униз головою.

В хворобливій його уяві всі слова, хороші, добрі, що казали про його працю, роздувались, вивертались навиворіт, міняли свій заряд з позитивного на негативний: добрі ставали злими, співчутливі — підступними, підбадьорливі — іронічними. Перевертнями ставали, як корчі в тумані.

А коли олівчик упав зі столу, то у Хоминих вухах ніби колода загуркотіла. Хтів він кинутись за тією колодою, та спіткнувся об стілець, впав, безглуздо виставивши ноги в англійській білизні, а Груєнко вхопив той олівець у зуби і миттю доставив на місце. Чи то так здалося Хомі?

І сидів очманілий Хома на тій кафедрі, наче в тумані болотяному, страх бив його довбнею по голові, віддавав у вухах, цокотів зубами, і все, що про нього говорили, до дрібки догори ногами перекручував. Чув він, що дисертація його нова, оригінальна, і думав: "Так, навіть занадто оригінальна, великий він оригінал". Чув він, що в нього є свої думки, і думав: "За моє жито мене ж і бито". Чув він, що суспільству потрібний його талант, що без цього воно далі жити не зможе, — і думав: "Та вже якось проживе". Чув він, що посилають його дисертацію в Москву, і марно намагався збагнути, куди це його посилають. Вже всі розійшлися давно, а він все сидів та сидів.

— У вас нездоровий вигляд, — ніби крізь гігроскопічну вату почув він чийсь радісний, глумливий голос. — Може, ви стомились, може, вам академвідпустку треба? — То його керівник над ним знущався, радів, що клопоту здихався. Знав Хома, що означають всі ці панегірики: блискучий крах. І все ж ледь видушив з себе:

— Як… як моя праця… чесно?..

Керівник фальшиво-фальшиво, бадьоро-бадьоро поплескав його по плечу й збрехав у обличчя:

— Геніальної

— Жартуєте, — ледь підвів фіолетові очі Хома.

— Анітрішки. Новий напрям. Правду кажучи, не чекав я такого від вас. Нащо було стільки дурником прикидатись? З першим варіантом і не порівняти. То — бетон.

Багряна хмара попливла у Хоми перед очима. Знищив, йолоп, перший, абсолютно надійний, залізний варіант. Тепер його втоплять, тепер не випливти. Намислив світ здивувати. Та кому потрібні глиняні свищики його думок?! Бетон треба було давати, бетон! А він — натхнення.

Це все вона, ця причинна безвістка, котра невідомо звідки взялася на його голову, ласкаво підштовхуючи Хому до прірви. Це вона зманила його з праведної колії. Змусила дурно напинати жили, орати цілину. А він, дурний, ще й дякував їй за натхнення! Та найкраще натхнення — то довгий список літератури.

Зовсім хворий, аж кістки від температури крутило, Хома з білими очима вибрів на вулицю, ліз під тролейбуси, брів через калюжі, луплячи свою душу ціпком по хребту, аби не лізла, куди не слід, не лізла, не лізла!

Вже споночіло, коли він без шапки, ледь пересуваючи ноги, присунув додому, лиховісно пройшов повз розгублену незнайомку й, нічого вже не тямлячи, почав нишпорити під столом, під диваном, за портьєрами, шукаючи першу свою чернетку.

— Д-де мій чорновик? — бризкаючи слиною, ідіотським фальцетом заверещав він до зляканої незнайомки. — К-ку-ди ти його поділа? Вічно в тебе гармидер, нічого знайти не можна!

Зелені криниці очей у незнайомки налились зрадливою вологою, губи затремтіли, й вона, затинаючись, вимовила:

— Ти… ти ж сам спалив. Хіба забув?

Іншим разом Хома був би вражений — вона почала згадувати минувшину, ту дорогу позаду себе, на яку ніколи не озиралась, але Водянистому було не до цього. Він сам таки зовсім забув, як одного вечора власноруч виніс кляту чернетку під сміттєзбірник, чиркнув сірником й роздмухав, аби краще горіло. Вона мала бути, й край! Збитий з пантелику Хома тепер вже волав у простір, пацаючи ногами:

— Мене на захисті зарубають, їй-богу, зарубають!

— Це, напевне, боляче, — промовила вона з такою серйозністю, що Хома аж завив по-вовчому в чорній люті.

І ця причинна над ним глузує, знайшла час для своїх філологічних вправ!

Ковзаючи по мерзлих східцях, він кинувся до смітника. На тому місці височів сірий сніговий замет. Водянистий впав на нього, почав дряпати нігтями, знайшов ломика, але внизу на потрісканому цементі лежала зотліла чорна каша. І дрібні кислі сльози навернули Хомі, на очі. Він затрясся в безсилій люті, гатячи кулаками по вапнованій будці, футболячи замет ногами, розмазуючи по щоках брудні чорні патьоки. З своєї кватирки на цю мелодраму вигулькнула Роза Семенівна і втішено каркнула:

— Так тобі й треба. За щастя дорого дають!

Чорний, вигорілий зсередини, мов випалене порохняве дупло, Хома важко поліз східцями нагору, тримаючись за серце. Просунувшись у двері, він мовчки, не роздягаючись, у брудному костюмі-трійці ліг на диван. Ліг горілиць, як лягають у домовину, не помічаючи, як в’ється коло нього незнайомка, знімаючи черевики з рантами, тулить до губ чашку з водою і материним голосом приказує: "Заспокойся, Хомцю, не плач". Але брудні ручаї стікали з Хоминих щік на білосніжну подушку. Увесь багаторічний запас витікав. Якась недуга колодою пробила захисні стіни в Хоминому організмі, з кривими ятаганами і смолоскипами кинулась по змертвілих вулицях, на ходу підпалюючи будинки, б’ючи вікна, вдираючись у оселі, ґвалтуючи кожну перелякану клітинку його тіла.

На Хоминому обличчі виступив холодний росяний піт, колір обличчя став переходити в колір землі. Він, тримаючись за стіну, кволо підвівся і в густому чорному диму та полум’ї почовгав на кухню, наосліп намацав у буфеті пригорщу різноколірних таблеток, націдив у склянку води, щоб не так було гірко вмирати, але незнайомка силою забрала з його рук ту смертоносну порцію ліків і пожбурила в умивальник. Звідти жахнуло кислотними випарами, труба роздулась, ковтаючи те, і десь далеко, у відстійниках, як у животі, кавкнуло.

Тоді раптом у квартирі, ніби випала надвірна стіна, хурделиця війнула по кімнаті, вимітаючи всі папірці, а внизу відкрилось бездонне провалля, звідки дихнуло могильною цвіллю. І солодкий, лінивий голос нашіптував Хомі: ступи, пірни, забудься. І його потягло у той рівномірний, прямолінійний політ, коли позбуваєшся ваги обридлого тіла. Він п’яно захитався на межі, але незнайомка своїми кволими, тендітними руками відчайдушно тримала його за сорочку.

Вона накрила Хому усім, що було в домі, але його все одного тіпала пропасниця. Зуби цокотіли, як гранчаки в п’яниць, він зривався бігти, бо спізнювався на якусь електричку, не встигав на кафедру, але незнайомка міцно припнула його до ліжка і нікуди від себе не пускала.

Хома бачив, як його, скутого, із заведеними за спину руками, ведуть кривенькими брукованими вуличками старовинного міста. З усіх вікон на нього ллються помиї, кидають каміння, тицяють пальцями: "Хтів бути розумнішим за всіх. Їдіот. Ха-ха-ха!"

І, втрачаючи сили, Хома побачив, як виводять його на головну площу біля центрального універмагу з акуратними квітниковими газонами. Народ з пакунками довкола юрмиться, через плечі зиркають на Хому: "Що дають?" А посередині площі уздрів велику купу сухого хмизу, а в ній — стовп, обліплений форматними аркушами. Читав їх народ у мантіях і реготав: "Ти ба, воно ще й думає! Своя де-фі-ні-ція. Ги-ги-ги".

І підвели Хому до полірованого столу з попільничками, мінеральною водою, і спитав суддя:

— Ви написали це?

Й побачив Хома на слупі свою натхненну дисертацію, ту, якою втішався, увірувавши в сатанинській гордині в свою неперевершеність.

— Н-не я…

— Відрікаєтесь?

— Відрікаюсь, — з готовністю впав Хома навколішки. Усміхнувся тоді суворий суддя, гукнув асистентів: — Чого варті папери без переконань? Паліть його разом з ними.

І прив’язали Хому до обцяцькованого слупу, клацнув своєю газовою запальничкою аспірант Груєнко, затріщав хмиз, і охопили пекельні пломені грішну Хомину душу і грішну плоть його. Бо найбільший гріх — це зрадити себе.

А далі оповив Хому важкий щільний морок. Глухим, сліпим і німим кажаном висів він у печері, де рідким льодом стояла мертва річка, не відчуваючи плину часу, сонячних і магнітних бур. Дні згасали в морі ночей, і сонце зринало з цього моря, а Хома холоднокровною грудкою, міняючи температуру тіла разом з навколишнім середовищем, непорушно закляк у супокійному забутті.

Хтось кликав його ласкавим голосом: "Хомцю, Хомцю", — але він не озивався. Не бачив він, як заклопотана, змарніла незнайомка вливає в нього рідкі супчики, чаклує над плитою, готуючи цілющі відвари з дивосилу, собачої кропиви, сон-трави, зозулиних черевичків, звіробою, ромашки, буркуну і ще невідь з чого. Як розчеплювала йому ножем зуби, вмовляла, наче малу дитину, скуштувати хоча б ложечку того живлющого варива. До сірих світанків, до третіх тролейбусів сиділа вона в його головах, студячи розпечене чоло своєю лагідною прохолодною рукою.

І Хома відчував, чия це рука, бо бачив перед собою рідну хату в досвітній імлі, стривожене материне обличчя, зболені за нього очі. То мати виходила свого Хомцю від чергового нападу дивної нервової хвороби: зачувши, як щось падає на землю, малий Хома хвицькався долілиць, плазував під лаву, в будь-який закамарок, і ніяка сила не могла його звідтіль видобути. Цей переполох потім ненауковими методами виливала баба Князиха, та, ясна річ, не до кінця вилила.

Той страх завжди жив у Хомі. В університеті, де він побоювався заводити справжніх, близьких друзів, бо, мовляв, вивідають душу і зрадять. Прикидався таким собі телям, у глибині душі наміряючись вхопити бога за бороду. Цей вічний страх завше гнув його додолу, калічив душу, змушував дякувати за облизня і дрібнішати, дрібнішати.

І пекучий сором лизав порепані Хомині п’яти, сповивав усе тіло, котре знову закорчилось на ганебному стовпищі. Він побачив, як однієї осені до нього приїхала мати з двома здоровенними клумаками сушених груш, слив та яблук. Хома тоді саме вирішив, що досить йому бути

простачком, пристав до розвеселої компанії, слинив у них закордонні журнальчики, дивувався — живуть же люди, переписував платівки, їв повітряну кукурудзу, аби влізти в штани. Він-бо хотів жити весело і безтурботно, як та компанія. Але в тих були міцні тили, а в Хоми малограмотна мати в селі, котра писала листи без ком, крапок і великих літер. "Потік свідомості", — казав тодішній дурний Хома, аби вислужитись перед тими, викликати їх поблажливий сміх. Отож приїхала мати з клумаками, і Хома мусив вести її на базар, стояти поруч, неспокійно озираючись довкола. І тут-таки, наче навмисно, до них підпливла та знудьгована компанія, що з самісінького ранку шукала пригод. Дівчата радо заверещали, уздрівши Хому: "Привіт, Повітряна кукурудза!" Так вони кликали Хому, бо він сильно не хотів бути схожим на звичайну, просту кукурудзу.

— Торгуєш? Бізнесмен? — захоплено повисла на ньому одна дуже дотепна дівчина. — Який клас! Тачку купиш? А ще телятком прикидався!

Далі вже пробувала на смак сушене яблуко. "Кислюще", — і спроквола оглядала зморшкувату, мов грушка з черені, жінку.

— А це хто?

— Так, з одного села, — дипломатично промимрив Хома. — Розмовляємо.

— Подай-но мішечка, синку, — дивлячись йому в очі, сказала мати.

Але Хома не чув. Він щедро накладав їм у кишені сушениць, голосно реготав над собою, своїм білим халатом, гирями й терезами, матір’ю, над усім святим у світі. А потім боком, боком став відсовуватись від неї. І це "синку!" зараз розпеченим шворнем шпигало йому в вухах.

— Тихше, тихше, не плач, — колисав його лагідний, добрий материн голос, а її легка рука вбирала в себе його біль.

Цей біль перетікав через її руку, мов через пуповину. Забирала вона половину його мук собі. І Хома знову причаївся під її серцем, п’ючи її соки, хвицяючи ногами в темних проводах пам’яті, захищений матір’ю від усіх небезпек світу.

Та коли настав час, він перерізав пуповину ножицями і помістив себе в новітній, залитий неоном інкубатор, на дно величезної пробірки, бо намірився вивести з себе гомункулуса, чисту, стерильну людину, яка б кукурудзою і не пахла.

Він сам вів спостереження за своїм розвитком і бачив, як ця цятка життя в пробірці поволі обертається на мацюпусінького пуголовка з хвостиком. Потім цей бридкий пуголовок випнув лапки, застрибав жабенятком з океану на твердь, став земноводним. Далі, дибаючи на своїх кволих ніжках, полізло це смішне вухате мавпеня на дерево, а одного чудового ранку спустилось на землю й викресало вогонь.

І ось вже маленька людинка, штучний гомункулус, лупав очицями крізь скло, не бажаючи виходити на світ із свого інкубатора, бо ззовні не чекали на нього ні батько, ні мати, ніхто.

Хома додав напруги, вирішивши продовжити експеримент у часі, спробувати зазирнути за відведену природою риску.

Він бажав знати, чи не народиться з нього лобастий, мізкуватий, яйцеголовий інтелектуал? А може, в нього замість рук виростуть крила і він літатиме? А може, зручніше буде повзати?

Та в пробірці задіялись дивні метаморфози. Гомункулус, котрого генетична спіраль занесла далеко вперед, на очах почав перетворюватись на вимуштрувану надлюдину в чорному френчі, в чоботях, котра ненавиділа, зневажала усіх тих істот, які повзали під нею в довколишньому світі. Ця надлюдина вже підняла стек і замахнулась на свого творця, Хому.

— Ні, ні, ні! — відсахнувся Водянистий, усім тілом упав на рубильник, і його затіпало потужним струмом. — Не треба, не хочу, мамо, мамо, мамо!

— Спи, мій любий, спи.

Ласкава рука остудила ці пекельні видіння, ч Хома поринув у чистий джерельний сон.

Прокинувся він від того, що сонячний промінь жовтим курчам дзьобнув його в щоку. Хома ледь розплющив очі, У відчинене навстіж вікно влітав теплий весняний легіт, коливаючи портьєри. Коти на підвіконні мружились на весняну благодать. Знизу чулися звичні звуки великого міського подвір’я. Двірник лаявся з овочевим магазином за розкидану тару, гатили в стіл доміношники, галасували, ганяючи м’яча, дітлахи. Роза Семенівна вивішувала простирадла — як прапори перемир’я.

Разом з сонячним променем до кімнати ввійшла схудла незнайомка із заклопотаними очима. Вона несла тацю з тарілками та величезним оранжевим апельсином. "Хто це?" — подумав Хома, насилу пригадуючи, де він і що з ним трапилось. Вовняний туман то відкривав, то закривав свіже згарище, звідки виблукала ця Істота. А це вона винесла його з вогню, хоч він і не просив. Він з холоду, вона з вогню.

— Ти? — кволо, самими губами спитав Хома, бажаючи пересвідчитись, що все то не сон.

— Ти прокинувся, — стрепенулась вона.

— Що зі мною?

— Ти так довго спав, мій любий. Я боялась за тебе…

— Який сьогодні день?

— Вівторок, дев’яте квітня. Сьогодні день твого народження. Два тижні ти був непритомний. Лікарка сказала, що в тебе зовсім новий, невідомий штам грипу. Другий випадок у місті.

— І ти сама весь час… зі мною? — Хома спробував звестися на лікті, але знесилено впав.

— Лежи, лежи, ти дуже ослаб. Випий це. — Вона простягла Хомі густий слизистий відвар у чашці.

— Що це?

— Зозулинець. Це від немочі.

Хома ледь усміхнувся. Він пригадав, як у їхньому селі баба Князиха видавала ці зморшкуваті міхурці хлопцям для посилення любовних чар. І називала їх… Як же вона їх називала? Але звідкіля все це знає незнайомка? Вона що, знахарка… чи зовсім одужала? Ця нова думка зросила Хому потом. Якщо так, і вона бачила його насправді — жалюгідного, безпомічного, із заїдами — і виконувала заради нього всі ті жалібницькі неприємні процедури і не відсахнулась, не втекла, то… то це означало, що вона його справді любить. І він вдячно, змучено всміхнувся єдиній своїй рідній людині на всім білім світі. Вони обоє вийшли із забуття.

— У нас хтось був? — спитав він по хвилі.

— Так, приходив аспірант Груєнко від місцевкому, казав, що твій друг. Апельсинів приніс.

Хома заплющив очі. Це був повний кінець його безславної кар’єри. Тепер на кафедрі вивісять його брудну білизну. Груєнко ходитиме і

смакуватиме пікантні подробиці. Й не те що про дисертацію, а й про аспірантуру доведеться забути назавжди. Звідки прийшли, туди й ідіть. І повне безсилля охопило Хому. Новий вогонь вже не міг зашкодити старому згарищу. З усього набутого маєтку в Хоми лишилась тільки ця незнайомка — його палійка і єдина опора.

— Що говорив?

— Щоб ти хутчіш одужував. Захист у тебе буде раніше, ніж думали. Скрізь, навіть у головному інституті визнають, що праця просто неперевершена. Опоненти в захваті. Твій Половинчик всім тільки й каже: мій учень, моя школа. А на вченій раді вже ніби ходять чутки, що її пропустять як докторську.

— А ти не того? — схопився Хома на рівні ноги. — Нічого не плутаєш?

Але золотистий апельсин краще за всі слова засвідчував його тріумф. Просто так Груєнко нічого не робив.

Хома хрипко зареготав. Удруге в житті він на смерть перелякався порожньої бочки.

Ще кілька днів Водянистий пив пахучі шипшинові узвари, коверзував, коли його годувала з ложки Любаша, але вночі під'їдав з холодильника, а небавом вже міг скрутити з цвяха штопора. Одного чудового ранку він зміряв собі температуру: на градуснику було 36,0 за Цельсієм. Для нього — цілком нормально. Він глянув на себе в люстерко, вишкірив здорові зуби, показав сам собі язика і лишився вдоволений — у рамці доволі густої академічної борідки він виразно угледів обличчя молодого доктора наук. Цей доктор підморгнув йому і сказав: "Досить спати. Тач все життя проспиш". Й Хома вбрав костюм-трійку, наваксував черевики з рантами і, енергійно розштовхуючи всіх ліктями, побіг робити велику науку.

Дивне світіння оточувало його схудле лице. Студентки озирались на нього в коридорах. Метрів за тридцять від кафедри його побачив аспірант Груєнко, покинув співрозмовника і підтюпцем підбіг.

— Ну, старий, ти дав, ну й вмочив! Такого від тебе ніхто не сподівався. Дурний, дурний, а хитрий.

Та Хома нищівно, згори вниз, озирнув його, і Груєнко прикусив язика.

— Не буду, не буду… Щасливчик; іч, яку феміну одхопив. Тут мені ніхто не вірить. Де взяв?

— Замовив. Від фірми добрих послуг, — поквапно, не моргнувши, збрехав Водянистий і тієї миті вирішив, що цей легковажний, незаконний зв’язок може добряче попсувати йому майбутню кар’єру. Тут тільки оступись — на пера підхоплять. На носі у Водянистого був захист, лаври, діалектичний перехід у нову якість, а молодий перспективний професор Хома, коли схоче, ще й не таких матиме, самі приповзуть на професорські. І та дотепна дівчина приповзе, бо не вік же їй ходити з жевжиками. Погуляла — треба жити.

Хома потер руки, мстиво всміхнувся й заходився підганяти хвости. Він оформляв науковий апарат праці, написав автореферат і, аби зекономити на друкарці, примусив розбиратися в своїх закарлюках незнайомку. А сам, читаючи газету, культурно одпочивав, дивився телевізор і слухав радіо. Вона ж сиділа подалі від шуму на кухні й тихенько дзьобала його неперевершену працю. Чогось вона надто нервувала останнім часом, робила помилки там, де все цілком ясно. Хома сердився, занудливо підносив палець угору, казав, що вона не розуміє ваги моменту, навмисне неуважна, бо в неї в голові чортзна-що і так довго продовжуватись не може, ні, не може. Від того вона плуталась ще більше, погано тямила людську мову. З її горла замість виправдань вилітало чи то задушене ридання, чи то пташине клекотіння, а очі затягала непрозора морозяна плівка. Безперечно, пора,

давно пора було спровадити її туди, де їй місце, і хай з нею там панькаються. А з Хоми досить. Сам мало з глузду не зсунувся. Подумать тільки: сам, добровільно поступився цьому обмилкові Груенку поїздкою до Москви.

Через тиждень, коли вона скінчила друкувати автореферат, він влаштував їй грандіозний скандал за пересолений борщ. "У мене тиск. Ти навмисне вбиваєш мене", — кричав Хома, плювався, швиргав ложку на стіл, буряковів ад виду, верещав: "Принцеса, панія, інститутка, не бачила ти в житті смаленого вовка, сидите тут на моїй шиї", — тонко відчував він повну власну безкарність, її безгласну, за биту, сліпу любов, і заходився, навІснішав від того ще більше. Він аж лускав від власної неперевершеності, стогнав від нерозуміння, аж репав від вищості над тими, хто плутається в нього під ногами і заважає.

— Т-ти сидиш тут на моєму каркові, нерви мотаєш. Я і туди, і сюди. А ти в магазин вийти боїшся! Подумаєш, балерина! Бачили ми й не таких. Казали ж мені мати — не бери городську, не бери. Не для тебе вона. Тепер і сам бачу, що не для мене...

Хома все їй сказав: і про свої подарунки, за які вона мусила б йому мало не ноги мити, про свою аспірантську стипендію, на яку вони з її ласки тягнуть удвох, про якісь ніби там натяки на кафедрі, які ображають його, компрометують, так-так, компрометують без п’яти хвилин закінченого професора.

Вона зів’яло опустивши руки, мовчки, з якоюсь одурілою покірністю слухала Хомині промови, котрий, впершись руками в боки, обв’язавшись фартухом, стояв навпроти неї і, захлинаючись, заходячись, лаявся, як баба на межі. Він і не бачив, що солоні великі сльози покотилися по незнайомчиних щоках і скапнули в без того солоний борщ.

Вона одвернулась до вікна, спрагло дивилась вдалечінь, на дахи, де кружляло вільне птаство, терла скроні, і плечі її здригалися. Щось

прокидалось у ній, завдаючи немислимих мук, наче в першій весняній хмарі збиралась грозова напруга, ось-ось маючи осяйнути виднокіл, пуповиною єднаючи небо й землю, нинішнє й минуле, яке розімкнулось у ній тієї страшної морозяної ночі. Вона аж почорніла від погибельної мегавольтної напруги.

Сяйнула блискавка, загуркотів, розсердився дядько Перун, викручуючи хмари, залопотів по її зелених косах перший весняний дощик, пробуджуючи досі незнане почуття. Захотілось їй, щоб хтось пригорнув юне гнучке тіло, розбудив від задерев’яніння, даруючи незнане, але нашіптане подружками кохання. Так би і перебігла через місток, щоб злитися з дивним людським світом, який жив за річкою у своїх критих соломою оселях, дружив з вогнем, що вистромляв з комині сиві бороди.

Обійняв її рвучкий вітер, пригорнув тонкий стан, зашепотів на вухо безсоромні слова, обіцяючи крилатого сім’я, але випручалася вона від зальотника, бо надто буденне було все те, хотілося їй перейти незриму межу.

А по дощику настав ясний вечір над тихими водами, почулася дзвінкоголоса пісня, перебігла місток смішлива дівоча зграйка, наздоганяв її гурт парубків. Зіп’ялася вона навшпиньки, щоб краще бачити це веселе чуже життя.

— Дивіться, яка красуня! — вигукнув, зупинившись перед нею, чорнобривий гарний парубок. — Давайте оберемо її за царівну.

Стрепенулася вонз, засоромилася, хотіла втекти геть, сховатися у натовпі старих своїх родичів, що осудливо, мовчки дивилися на неї з узлісся, але не змогла.

І хутко вже запалало на галявині буйне вогнище, лизало вогняними язиками небо. Стояла вона посеред веселого людського кола, вся

уквітчана в стрічки, жартома обіймав і гладив їй коси чорнобривий парубок:

— Як будеш, Катре, така зла, тебе покину, а її візьму за жону.

Проте настала осінь, і прийшов він до неї з сокирою:

— Пробач, але мушу кликати тебе на новосілля. Дружина звеліла.

Дивні були слова. Зраділа вона, показуючи золоті шати, які приготувала для нього, але вихопив він з-за пояса сокиру, зблиснуло гостре лезо, перетинаючи їй жилочки.

Небавом вже відгуляли в тому обійсті бучні входини, де вгиналися столи від печеного та вареного, а тоді оселилася в новій хаті стара зелена нудьга. Наче колоду, пиляла чоловіка іржавим голосом дружина, киваючи на сусідів:

— Ти бачиш, як люди живуть! А. ми?..

Виходив тоді проти місяця чорнобривий чоловік, краяла вуста йому гірка зморшка, курив люльку, аж іскри скакали, зводив голову і дивився на неї жалібно та німо. А якось повернувся напідпитку, турнув жінку межи пліч, подерся на дах, скинув її з почесного місця і заходився топтати:

— А на тобі, на! Кінчився мій медовий місяць…

— Що з тобою? — злякався раптом Хома.

Чого доброго, її ще тут, у його квартирі, трясця вхопить, інфаркт. Іди доводь потім, що ти скраю.

Та вона вже згасала і ледь видушила з себе:

— Ти… ти такий, як всі, як всі ви, люди… — Вона з жалем дивилась на Хому. — Але я все одно тебе люблю, бо ти дуже нещасний.

Хома змовк. Світ і антисвіт на мить зблизились у ньому. І та дратівлива брудна хвиля, котра котила вперед, руйнуючи на своєму шляху все, тепер подалася назад. Але з уламків назад нічого скласти не могла, й усі потрощені, знівечені почуття, пошматовані канати, які їх зв’язували, несло кудись у відкрите море.

Далі Хома вже лазив перед нею навколішки, вибачався, цілував руки, кожен пальчик, бив себе в груди, рвав останнє волосся, називав себе невдячною свинею, якій немає, немає прощення. А вона слухала все те облудне варнякання, як слухає німе, наскрізь промерзле дерево базікання п’янички.

Наступного дня спустошений, розбитий Хома ледь чвалав з університету додому, У парку він щораз зупинявся, стовбичив над шахістами, встряв у футбольну суперечку, хоч ні бельмеса не тямив у футболі, випив гальбу пива в щойно пофарбованій ятці і хаотично, безпорадно розмірковував, як йому бути далі. Один він на світі, зовсім сам.

Дерева і кущі на кінець квітня поволі огортались зеленим полум’ям. Двоє дівчат розфарбовували у веселкові кольори ракету на дитячому майданчику. На клумбах повитикали хвости півники, тюльпани піднімали сизі голови. Все рослинне полізло у ті дні вгору, споєне першими дощами. Утроє швидше росла навіть Хомина борода.

Надвечірнє сонце наштрикнулось на дзвіницю. Червоні хмари віщували вітряний день. Хома тупо сидів на лаві, притиснувши до себе безцінний портфель, і думав свою заплутану, знервовану, важку думу. Щастя його з дією, вочевидь, вже вичерпувало себе. Всихало само

собою, як рта тоненька тополька, котра не витримала нинішньої зими, її подружки розривали бруньки, прокидаючись від зимового сну, а та самотньо чорніла, бо з неї втекло життя.

Хома міркував, що вдома його чекає якась зовсім чужа, незнайома істота, якої він тепер просто елементарно боявся. Хто зна, що може спасти їй на думку. Він боявся її безтямної закоханості, непосильної для нього самопожертви, на яку сам відповісти не здатний. Ні, вона-таки йому не до пари. Йому треба щось простіше, зрозуміліше. Зручне, як домашні капці. А на цій, загадковій, треба ставити хрест. Хороший дубовий хрест.

От тільки як?

— Завтра я їду до Москви, посилають, — сказав Хома, ледь переступивши поріг. — Треба готувати грунт для захисту.

Незнайомка злякано стрепенулась, мов каченя, котре вперше губить матір.

— Я не зможу сама… Хома почухав потилицю:

— От що, Любаша, збирайся. Як ти сама не можеш, то завтра зранку я тебе до гарних людей відправлю. Вам там буде весело разом.

Увесь вечір, поки Хома мовчки сьорбав чай, шморгав носом і їв очима телевізор, вона з блаженним усміхом стояла перед дзеркалом, приміряла Хомині дарунки і шепотіла: "Не те, зовсім не те".

— В чому ж я тоді була? — Вона заглядала собі у вічі, ніби намагалася в бездонному, наповненому мороком колодязі розгледіти денну зірку, своє мерехтливе відображення. — Я стояла в парку у чомусь легкому, по коліна в снігу. І мені було так холодно, що кров рвала жили. А тепер мені знову хочеться туди…

"Жертву, виявляється, теж тягне на місце злочину", — самовдоволено занотував майбутній метр Хома.

Уночі Хома вперше спав спокійно, без усяких лелек і снів. Густе, мов жирний борщ, з бурячком, хрящами, морквочкою, хропіння булькало з його вуст. Уранці його розбудила перша муха, котра потирала масні кінцівки в нього на губі. Хома солодко, мов кіт, потягся в ліжку, хруснув хребцями, позіхнув і аж засміявся — як то він так гарно придумав із незнайомкою: здасть і скаже, що вчора приблудила. Вона ж все одно нічого не пам’ятає.

— Слухай, як там тебе, ти готова? — гукнув він на кухню.

Але ніхто не відповів. Хома, поплескуючи себе по пузцю, босоніж прочалапав до санвузла. И там було не зайнято. Хома вийшов, зазирнув під стіл, під диван — але незнайомки ніде не було… Щезла, наче крізь землю провалилася. Він вирішив, що на базар гайнула, задобрює, аби не гнівався. Зграя котів скам’яніло сиділа на відчиненому вікні. Хома знічев’я кишнув на них, але ті загрозливо пирснули. Нічого, скоро у вас буде новий хазяїн.

Хома поглянув на прочинену шафу, і серце його похололо. Оце так-так. Пригрів. Тремтячою рукою навстіж відхилив дверцята: усе нажите добро — кожух, костюм-трійка, усі його подарунки, сукні-панчохи, були на місці. Не вистачало лише серпанкової сорочки, в якій уперше побачив незнайомку.

Водянистий заметушився, гадаючи вибігти, подзвонити кудись… Вибігти, подзвонити?.. А може, не бігти? І спинився. Як прийшла, так і пішла. От розумниця! І з цими думками, озираючись, зібрав у оберемок увесь її посаг й, крадучись, поніс на кухню, в сміттєве відро. Але на півдорозі спинився. Нова, лукава думка зігріла його. Він загадково всміхнувся й акуратно почепив ті речі у шафу.

За вікном стояв будень. Вибирались у школу школярі. В дворі ремонтували каналізацію. Роза Семенівна вибивала під вапняною будкою килим. Забачивши Хому з важким портфелем, вона хитренько підмогнула. Як своєму. Перетинчастокрилому.

Головне — холоднокровність. А що, власне, трапилось? Водянистий бадьоро рушив через парк. Ноги майже не торкались землі. Тіло стало зовсім невагомим, порожнім, ніби від серця щось одірвалось.

В тополиній алеї бабуся показувала онукові чудасію. Хома й собі глянув. Та чорна, молоденька тополя за одну ніч повернулась до життя. Крихітні зелені нігтики проступили з бруньок, земні соки пружно запульсувати під корою. І в цій живій, юній, гордовитій істоті, котра тяглась назустріч сонцю, Хома раптом упізнав свою нічну незнайомку.